

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

**Studijní obor
(kombinace):** Penitenciární péče

**PŘÍPRAVA ODSOUZENÝCH NA PROPUŠTĚNÍ
Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY
PREPARATION OF CONVICTS FOR RELEASE
FROM EXECUTION OF CONFINEMENT**

Bakalářská práce: 09-FP-KSS-4042

Autor:

Lenka HANUŠOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Bukovany 109/10

357 55, Bukovany u Sokolova

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
63	16	0	10	16	3 + 1CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Lenka Hanušová
adresa: Bukovany 109/10, 357 55 Bukovany u Sokolova
studijní obor (kombinace): Penitenciární péče
Název BP: **Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody**
Název BP v angličtině: **Preparation of Convicts for Release from Execution of Confinement**
Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková
Konzultant:
Termín odevzdání: 15. 4. 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 20. 3. 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): _____

Datum: _____

Podpis: _____

Název BP: PŘÍPRAVA ODSOUZENÝCH NA PROPUŠTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU
ODNĚTÍ SVOBODY

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková

Podpis:

Cíl: Analýza činnosti sociálního pracovníka u odsouzených před propuštěním
z výkonu trestu odnětí svobody

Požadavky: Studium odborné literatury a zdrojů, formulace teoretických východisek, sběr
a analýza dat k danému tématu

Metody: Dotazník, studium spisové dokumentace

Literatura: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a
limity. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0
CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního
výzkumu. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4
KOPŘIVA, K. Lidský vztah jako součást profese. 5. vyd. Praha: Portál, 2006.
ISBN 80-7367-181-6
MATOUŠEK, O. a kol. Metody a řízení sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál,
2003. ISBN 80-7178-548-2
MATOUŠEK, O. a kol. Sociální práce v praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 2005.
ISBN 80-7367-002-X
VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. vyd. Praha:
Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3
ÚLEHLA, I. Umění pomáhat. 3. vyd. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-
36-6
Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Lenka Hanušová

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucí bakalářské práce Mgr. Květuši Slukové za její odborné vedení, poskytnutí cenných rad i připomínek a také za vstřícný přístup a veškerý čas, který mi věnovala při tvorbě této práce.

Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Jméno a příjmení autora: Lenka Hanušová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2009/2010

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Květuše Sluková

Anotace

Smyslem bakalářské práce bylo přiblížit, jakým způsobem probíhá příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu, a zároveň analyzovat činnost a náplň sociálního pracovníka ve věznici.

V první části bakalářské práce byla formulována teoretická východiska k dané problematice, zejména jakým způsobem probíhá proces přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu. Pozornost byla zaměřena na odsouzené od doby nástupu až po propuštění z výkonu trestu odborným působením pracovníků vězeňské služby.

V praktické části byla studiem spisové dokumentace ověřena aktuální sociální situace odsouzených před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody. Pomocí dotazníku bylo zjištěno, jak velký zájem mají odsouzení řešit svoji nepříznivou sociální situaci. Pro přiblížení problematiky byly uvedeny tři případové studie.

Závěr práce byl věnován navrženým opatřením zjištěných pomocí zpracovaného dotazníkového šetření.

Klíčová slova: odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, sociální pracovnice, vězeňská služba, program zacházení

Die Vorbereitung der Verurteilten auf die Strafhafentlassung

Zusammenfassung

Sinn der vorliegenden Bachelorarbeit ist es zu erläutern, wie die Vorbereitung der Verurteilten auf die Strafhafentlassung abläuft. Gleichzeitig wurden die Tätigkeit und die Arbeitsinhalte eines Sozialarbeiters einer Strafanstalt analysiert.

Im ersten Teil der Bachelorarbeit wurden die theoretischen Ausgangspunkte zur gegebenen Problematik formuliert. Vor allem wie der Vorbereitungsprozess auf die Strafhafentlassung der Verurteilten abläuft. Das Hauptaugenmerk wurde auf die Verurteilten in der Zeit des Eintrittes bis Strafhafentlassung gelegt. Diese werden durch die fachliche Einwirkung von Strafanstaltssozialarbeiter durch die Haft begleitet.

Im praktischen Teil wurde mittels einer Studie der Schriftdokumentation die aktuelle soziale Situation der Verurteilten vor der Strafhafentlassung überprüft. Anhand eines Fragebogens wurde ermittelt, wie groß das Interesse der Verurteilten an der Lösung der eigenen ungünstigen sozialen Situation ist. Um ihnen die Problematik näher zu bringen, wurden drei Fallstudien präsentiert.

Zum Abschluss der Arbeit wurden die Maßnahmen, die mittels ausgearbeiteten Fragebogenuntersuchung ermittelt wurden, präsentiert.

Schlüsselwörter: Verurteilter, Vollzug der Freiheitsstrafe, Sozialarbeiter, Gefängnisdienst, Behandlungsprogramm

Preparation of Convicts for Release from the Execution of a Confinement

Annotation

The main sense of my bachelor thesis was to show the preparation of convicts for release from execution of a punishment and to analyse the activities and job description of a social worker in a prison.

In the first part of my thesis I formulated theoretical way-outs to this issue. I especially described the convicts' preparation process for release from execution of a punishment. I paid attention to convicts from their date of entry to release from execution of a punishment, namely in term of professional behaviour of prison service's workers.

In practical part of my thesis I examined company records and thanks to it I checked the actual social situation of the convicts before their release from execution of a punishment imprisonment. Via checklists I found out the convicts' interest in solution of their unfavourable social situation. I referred three case studies to bring closer this issue.

The end of my thesis I devoted to suggested measures that were found out thanks to the processed checklists.

Keywords: convict, execution of a punishment imprisonment, social worker, prison service, treatment program

OBSAH

1	Úvod	9
2	Teoretická část	10
2.1	Cíle a poslání Vězeňské služby České republiky	10
2.2	Zásady výkonu trestu	11
2.3	Věznice Kynšperk nad Ohří	12
2.4	Nástup odsouzeného do výkonu trestu	13
2.5	Program zacházení	14
2.6	Pedagogičtí pracovníci oddělení výkonu trestu	16
2.7	Smysl a poslání sociální práce	19
2.8	Činnost sociálního pracovníka ve věznici	20
2.8.1	Vypracování sociálního posouzení	21
2.8.2	Sociálně právní poradenství	23
2.8.3	Aktivita programu zacházení	25
2.8.4	Spolupráce s Probační a mediační službou	25
2.8.5	Spolupráce se sociálním kurátorem	26
2.8.6	Spolupráce se Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o.s.	27
2.8.7	Výstupní pohovor	28
2.9	Propuštění odsouzeného z výkonu trestu	29
2.10	Postpenitenciární péče	30
3	Praktická část	32
3.1	Cíl praktické části	32
3.2	Stanovení předpokladů	32
3.3	Použité metody	33
3.4	Popis zkoumaného vzorku	33
3.5	Průběh a výsledky šetření	34
3.6	Kazuistika 1	53
3.7	Kazuistika 2	54
3.8	Kazuistika 3	56
3.9	Shrnutí výsledků a jejich interpretace	57
3.10	Vyhodnocení předpokladů	58
4	Závěr	58
5	Návrh opatření	59
6	Seznam použitých informačních zdrojů	61
7	Seznam příloh	63

1 Úvod

Sociální práci ve věznici můžeme hodnotit jako pomoc klientovi v jeho prospěch, ale i ve prospěch společnosti. Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu začíná již prvním dnem nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním cílem všech pedagogických zaměstnanců oddělení výkonu trestu je pomoci odsouzeným k úspěšnému návratu do civilního života.

Autorka pracuje jako sociální pracovnice ve věznici v Kynšperku nad Ohří. Osobně ji zaujala otázka, jak velký zájem mají odsouzení řešit svoji nepříznivou sociální situaci. Z toho důvodu si ji také vybrala jako předmět zkoumání v bakalářské práci. Velmi záleží na přístupu samotných odsouzených. Důležité je, aby měli vůbec nějaký zájem na řešení své sociální situace. V případě, že zájem nemají, je snaha o pomoc dosti ztížená a v mnoha případech nelze pomoci vůbec. Proto je nutné odsouzené motivovat výchovnou a poradenskou činností a poskytováním sociálně právního poradenství.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části jsou v první řadě uvedeny cíle a poslání Vězeňské služby České republiky a zásady výkonu trestu. Další kapitola je věnována historii a současnosti Věznice Kynšperk nad Ohří. Poté se již teoretická část zabývá samotnou osobou odsouzeného, tedy jeho nástupem do výkonu trestu odnětí svobody až po jeho propuštění na svobodu. Značný rozsah práce je věnován činnosti pedagogických pracovníků, a to zejména činnosti sociálního pracovníka ve věznici. Jsou zde podrobněji popsány jednotlivé úkony, které sociální pracovník zajišťuje, a také je objasněna spolupráce s organizacemi poskytujícími péči odsouzeným. Poslední neméně důležitá kapitola teoretické části popisuje postpenitenciární péči.

Druhá, praktická část, se věnuje šetření, které má za úkol zjistit aktuální sociální situaci odsouzených před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a následně u těch, u kterých je potřeba pomoci se sociální situací, ověřit zájem o její řešení. Součástí jsou tři případové studie, které nám nejlépe pomohou přiblížit činnost sociálního pracovníka ve věznici.

Výsledky šetření pak vyústí k zhodnocení práce a k navrhovaným opatřením pro zlepšení dané problematiky.

2 Teoretická část

2.1 Cíle a poslání Vězeňské služby České republiky

Vězeňská služba České republiky byla zřízena zákonem České národní rady č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky s účinností od 1. 1. 1993. Jejím hlavním posláním je zajišťování výkonu vazby, výkonu zabezpečovací detence, výkonu trestu odnětí svobody, ochrany pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti ČR.

Základními články organizace Vězeňské služby ČR jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence a Institut vzdělávání.

Věznice se člení podle způsobu vnější ostrahy a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů:

- s dohledem,
- s dozorem,
- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou.

Ve věznicích s dohledem vykonávají tresty lidé odsouzení za nejméně závažné trestné činy. Ve věznicích s ostrahou a se zvýšenou ostrahou jsou umístěni pachatelé nejzávažnějších trestných činů.

Úkolem Vězeňské služby České republiky je spravování a střežení vazebních věznic, věznic a detenčních ústavů. Vězeňská služba ČR dále střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody. Prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění. Jedním z dalších úkolů je provádění výzkumu v oboru penologie a využívání jeho výsledků a vědeckých poznatků při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody. Vězeňská služba ČR rovněž vytváří podmínky pro zaměstnávání, vzdělávání a rekvalifikaci vězňů (Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky).

Nejdůležitějšími prioritami českého vězeňství je jeho humanizace, bezpečnost, péče o vzdělávání personálu a vytváření podmínek pro kvalifikovanou sociální službu odsouzeným.

Do vězení se může dostat skoro každý. Nepřipustíme si to ale až do doby, než se někdo z našich blízkých dostane do rozporu se zákonem a pak i do výkonu trestu. I zloděj, jenž se stal boháčem, aniž ho při tom přistihli, v případě okradení volá policii, které do té doby nemohl přijít na jméno, a křičí stejně jako ostatní „chyt'te zloděje!“ Vězení není jen represivním nástrojem, ale je především specifickou sociální službou. Praxe záleží hlavně na vůli společnosti. Na jejím pochopení záleží, zda ve vězeňství budou platit spravedlivé zákony a budou tam pracovat skuteční profesionálové, kteří budou mít dostatečné podmínky pro kvalitní práci (BAJCURA, 1999, s. 13).

2.2 Zásady výkonu trestu

Výkon trestu odnětí svobody je upraven:

- Zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody,
- Vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody,
- Nařízením generálního ředitele,
- Metodickými listy,
- Vnitřním řádem věznice.

Základní principy zacházení s vězněnými osobami vyplývají z Listiny základních práv a svobod, ze zásad obsažených v trestním zákoníku a v trestním řádu České republiky a čerpají zároveň z řady doporučení Rady Evropy.

Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti,

kteřé odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody).

Hlavním účelem výkonu trestu je reintegrace odsouzených do společnosti. Předpoklady této reintegrace jsou vytvářeny resocializací a rekvalifikací – penitenciárním procesem. Příprava odsouzeného na život na svobodě začíná nástupem do výkonu trestu a má svůj vývoj. Úkolem věznic je více spolupracovat se sociálními službami, které pomáhají propuštěným vězňům začlenit se do společnosti – opět se zařadit do rodinného života, najít si zaměstnání a udržet si ho. V případě delších trestů u odsouzených se doporučuje zřizovat speciální oddělení, kde se odsouzení intenzivněji připravují na život na svobodě (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 58).

Žádné pohodlí ve věznici však nemůže nahradit svobodu, kterou lidé netrestaní považují za naprostou samozřejmost. Jak je tato samozřejmost vzácná a jak dokáže chybět, vědí jen ti, kteří na nějakou dobu ocitli ve výkonu trestu. Ztráta svobody je za všech okolností trestem, a proto by odsouzení neměli být ještě trestáni špatnými životními podmínkami, nedůstojným zacházením, bitím apod. Nespravedlivě tvrdý trest není trestem, nemá nic společného s výchovou k úctě vůči společnosti a právu. Veškerou mírou věcí je i ve vězení člověk, budeme-li ovšem hovořit o vězení v právním státě (BAJCURA, 1999, s.18).

2.3 Věznice Kynšperk nad Ohří

Zkoumaným vzorkem pro zpracování této práce jsou odsouzení z Věznice Kynšperk nad Ohří, proto je vhodné si přiblížit její historii i její současnost.

Věznice Kynšperk nad Ohří se nachází v Karlovarském kraji v okrese Sokolov v katastrálním území obce Libavské Údolí a Zlatá u Kynšperka nad Ohří.

Areál věznice byl v sedmdesátých letech minulého století budován jako vojenský útvar Československé lidové armády. Výstavba byla dokončena počátkem osmdesátých let. V roce 1989 byl vojenský útvar zrušen a v roce 1995 bezúplatně převeden do užívání Vězeňské služby České republiky. Krátce na to proběhla výstavba prvního strážního stanoviště - hlavního vchodu a vjezdu do věznice a byly zrekonstruovány některé objekty. Postupně se zprovoznily budovy správy věznice, zdravotnického střediska, kuchyňského bloku a ubytovna odsouzených. V lednu roku 1996 byli do věznice přemístěni první

odsouzení a jejich stavy se postupně dále navyšovaly. Následně proběhla částečná rekonstrukce jedné z budov na pracoviště odsouzených. Věznice Kynšperk nad Ohří zpočátku spadala pod správu Věznice Ostrov nad Ohří, ale ještě v průběhu druhého pololetí roku 1995 byla začleněna do správy Věznice Horní Slavkov jako její součást - objekt Kolová, kam patřila až do konce roku 1999. Na základě nařízení ministra spravedlnosti se od 1. ledna roku 2000 stala samostatnou věznicí. V dubnu roku 2000 byla zprovozněna druhá ubytovna odsouzených, v prosinci roku 2006 třetí a během roku 2010 by se měla postupně naplňovat již čtvrtá ubytovna pro odsouzené.

Věznice Kynšperk nad Ohří byla od samého počátku profilována pro výkon trestu odnětí svobody pro dospělé muže, odsouzené do věznice s dozorem. Od prosince roku 2006 byla profilace věznice změněna jako věznice s ostrahou určená pro výkon trestu odnětí svobody dospělých mužů, kde bylo zřízeno oddělení s dozorem. Od října roku 2009 je opět věznicí s dozorem. V současné době vykonává ve věznici svůj trest zhruba 750 odsouzených, kteří pracují ve vězeňských režijních provozech a v provozovnách střediska hospodářské činnosti na pracoviště firem, zabývajících se kompletací reklamních materiálů, vykonávají pomocné stavební práce mimo věznici a pracují pro lesnické a technické rekultivace (Vězeňská služba ČR, 2010).

2.4 Nástup odsouzeného do výkonu trestu

Odsouzený nastupuje výkon trestu do věznice, kterou mu k nástupu trestu určil soud. Zde je přijímán na takzvané přijímací oddělení. Po uzavření lékařských vyšetření zasílá správa věznice na Generální ředitelství Vězeňské služby ČR hlášení, které obsahuje všechny potřebné informace k tomu, aby mohlo být rozhodnuto o umístění odsouzeného do konkrétní věznice náležitého typu podle nařízení soudu. Konkrétní věznice by měla být pro odsouzeného vybírána na základě nabízených specializovaných programů a též na zohlednění blízkosti jeho trvalého bydliště k možnosti udržování kontaktů s rodinou (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 97). Z důvodu přeplněnosti věznic je však praxe jiná.

V kmenové věznici je odsouzený přijímán na nástupní oddělení. V průběhu pobytu na tomto oddělení projde několika vstupními pohovory – v první řadě s vychovatelem, ale také se speciálním pedagogem, sociálním pracovníkem a psychologem. Tři posledně jmenovaní jsou specialisté oddělení, kteří na základě pohovorů zpracovávají

pedagogickou, sociální a psychologickou anamnézu. Toto posouzení je důležité pro vypracování programu zacházení na každého vězně. Zájmem všech těchto pracovníků by mělo být vrátit do civilního života člověka, který se sám o sebe dokáže postarat a vidí před sebou perspektivu svého života.

2.5 Program zacházení

V demokratickém vězeňství se vyskytuje pojem „zacházení s odsouzenými“. V českém vězeňství se používá od roku 1989. V Zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody je stanoveno, že během výkonu trestu je odsouzený povinen dodržovat vnitřní řád věznice, který kromě jiného vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné nebo dobrovolné. Okruh těchto činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit, nebo které může vykonávat, jsou stanoveny v programu zacházení.

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti.

Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.

Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.

V rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně 3 měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života.

Při vypracování programu zacházení věznice podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody).

Program zacházení s odsouzenými se člení na:

➤ **pracovní aktivity**

Pracovními aktivitami se rozumí zaměstnávání vězňů, úklidová činnost a práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice a pracovní terapie vedená zaměstnanci Vězeňské služby ČR.

➤ **vzdělávací aktivity**

Vzdělávacími aktivitami je myšleno vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, vzdělávání realizované zaměstnanci oddělení výkonu trestu v rámci plnění programu (např. zaměřeno na jazykovou přípravu, základy společenských věd, kurz základů obsluhy PC apod.) a patří sem také vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.

➤ **speciální výchovné aktivity**

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení, tedy činnosti s terapeutickými prvky (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie), sociálně právní poradenství a trénink zvládání vlastní agresivity.

➤ **zájmové aktivity**

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti. Jedná se o aktivity např. sportovní, rukodělné, naučné a poznávací, orientované na kulturní a společenské dění.

➤ **oblast utváření vnějších vztahů**

V této oblasti je odsouzeným nápomocen zejména sociální pracovník. Jedná se o udržení a posílení pozitivních vazeb se svými blízkými příbuznými, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění, vyřizování základních dokladů nezbytných pro další jednání na úřadech, navazování kontaktů se zaměstnavateli, charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mu mohou pomoci zajistit vhodné podmínky v prvních dnech života po jejich propuštění.

Programy zacházení tedy představují soubor pracovních, speciálně výchovných, vzdělávacích a zájmových aktivit a aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů s diferenciováním přístupem pro jejich realizaci. Na základě vypracované komplexní zprávy se odsouzenému nabídne k výběru vhodný program zacházení sestavený z připravených složek. V případě, že si odsouzený z nabízených aktivit program nezvolí, je pak povinen účastnit se minimálního programu zacházení. Programy zacházení jsou v průběhu výkonu trestu odnětí svobody aktualizovány – modifikovány v závislosti na vývoji změn chování odsouzeného. Může též dojít ke změně jednotlivých složek programu zacházení ze strany odsouzeného (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 97-98).

2.6 Pedagogičtí pracovníci oddělení výkonu trestu

Společenskou reintegraci odsouzených osob mají za úkol pracovníci oddělení výkonu trestu – psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, vychovatelé a pedagogové volného času.

➤ **Psycholog**

Psycholog je odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu, který garantuje u odsouzených odbornou psychologickou činnost a odbornou úroveň realizace programu zacházení. Mezi základní činnosti psychologa působícího ve vězeňství patří posouzení psychického stavu odsouzeného a schopnosti adaptace na podmínky výkonu trestu, zpracovávání komplexních charakteristik odsouzených a psychologických závěrů.

Psychologická charakteristika obsahuje zejména významná anamnestická data, relevantní poznatky z pozorování, popis osobnosti (orientovaný na intelektové schopnosti, emoční stabilitu, hodnotovou orientaci, volní vlastnosti, motivační činitele chování a sociálně-psychologické dovednosti), psychologickou analýzu postoje odsouzeného k trestné činnosti a výkonu trestu odnětí svobody, přijetí viny apod. Dále zahrnuje stanovení vhodného přístupu pracovníků Vězeňské služby ČR k odsouzenému a doporučení k programu zacházení včetně dispozic k pracovnímu zařazení a umístění. Eventuálně upozorňuje na nebezpečnost jednání odsouzeného. Metody, které psycholog využívá ke zpracování posouzení, jsou pozorování, rozhovor, studium spisové dokumentace, dotazník SPARO, Baum test (kresba stromu) a Hand test (test ruky).

Psycholog vede osobně podle svého odborného zaměření nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení z oblasti speciálních výchovných aktivit a zajišťuje k tomu nezbytnou dokumentaci. Metodicky vede v rámci své odbornosti vychovatele-terapeuty v oblasti přípravy a vedení jednotlivých aktivit a průběžného hodnocení programu zacházení. Z podnětu odsouzených, zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků provádí s odsouzenými orientační psychologické pohovory. Poskytuje poradenskou psychologickou pomoc, popřípadě péči, formou individuální nebo skupinové psychoterapie nebo s jejími prvky, a to podle povahy daného případu a podmínek. Také provádí psychodiagnostickou činnost u vytypovaných odsouzených na základě požadavků lékaře, popřípadě požadavku nadřízených funkcionářů. Zabezpečuje individuální psychologickou péči o odsouzené, kteří odmítají stravu, sebepoškozují se, pokoušejí se o sebevraždu a o odsouzené, kteří jsou v krizových psychických stavech.

Psycholog je odborným poradcem ředitele věznice v psychologických aspektech výkonu trestu. Odborné služby jsou poskytovány jak vězněným osobám, tak i příslušníkům a občanským zaměstnancům.

➤ **Speciální pedagog**

Speciální pedagog je odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu, který garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci.

Provádí pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení. Pedagogické posouzení obsahuje zejména relevantní poznatky z pozorování, popis trestní minulosti

(první trestná činnost, věk jeho spáchání, spouštěcí mechanismy, motivace k trestné činnosti apod.). Dále zahrnuje popis sociálních vazeb (to znamená vztahy s osobami s trestnou minulostí, vztahy s obětí trestného činu, konflikty ve vztazích, chybějící sociální zázemí apod.) a popis aktuálního životního stylu a jeho souvislosti s trestnou činností (například nezáměr o řádnou práci a pravidelné zaměstnání, identifikace s kriminální subkulturou, příklon k extremistickým skupinám, opakované násilné jednání, záměrné vyhledávání rizikových míst apod.)

Speciální pedagog sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, přičemž vhodné změny podněcuje a upevňuje, podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení. Vede osobně podle svého odborného zaměření nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení z oblasti speciálních výchovných nebo vzdělávacích aktivit a zajišťuje k tomu nezbytnou dokumentaci. Metodicky usměrňuje výkon práce vychovatelů a pedagogů volného času.

➤ **Vychovatel**

Vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených. Prioritou v činnostech vychovatele je zacházení s odsouzenými a představuje hlavní článek celého jeho systému. Zná osobně a pedagogicky usměrňuje jemu svěřené odsouzené. Ve spolupráci zejména s psychologem vede odsouzené k přijetí viny a odpovědnosti za spáchaný trestný čin. Podílí se na hromadně organizovaných akcích, dbá na kázeň odsouzených a na pořádek v ubytovacích prostorách. Vychovatel motivuje odsouzené ke změně dosavadního životního stylu, vede je k tomu, aby lépe jednali s lidmi a zvládali náročné životní situace. Organizuje vše potřebné k tomu, aby každý odsouzený mohl plnit svůj program zacházení. Vychovatel vede osobně podle svého odborného zaměření zpravidla dvě průběžné aktivity programu zacházení.

➤ **Vychovatel – terapeut**

Nejčastější činností vychovatele - terapeuta je skupinová práce zaměřená na různé psychosociální výcviky, psychoterapie nebo skupinové rozhovory. Těžiště jeho pracovní náplně lze tedy spatřovat ve skupinových terapiích nejrozličnější orientace - arteterapie,

pracovní terapie, muzikoterapie, relaxační techniky, jóga a další. Vychovatelé - terapeuti většinou s odsouzenými tráví více času než ostatní zaměstnanci, a tak mohou zásadně ovlivnit jejich hodnocení v programu zacházení.

➤ **Pedagog volného času**

Pedagog volného času se plně angažuje ve volnočasových aktivitách odsouzených, především sportovního a vzdělávacího charakteru.

➤ **Duchovní**

Duchovní sice nepatří mezi pracovníky oddělení výkonu trestu, ale jeho služby jsou dnes již nezastupitelnou součástí podílející se na práci s odsouzenými, a proto je na místě se o jeho činnosti zmínit. Duchovní službu ve věznici vykonávají pověřeni zástupci státem registrovaných církví nebo náboženských společností. Ti se buď stávají kaplany, a tím zaměstnanci Vězeňské služby ČR, nebo tuto službu vykonávají jako dobrovolníci. Na základě platných právních norem se vězněným osobám zaručuje právo na poskytování duchovních a dalších obdobných služeb. Kaplani se snaží pomoci vězňům nalézt hodnotný smysl života a poskytují jim individuální rozhovory, což je nejrozšířenější forma duchovní služby, kterou provádějí téměř všichni duchovní. Nejčastěji se provádí křesťanské úkony (modlitba, zpěv, čtení z Bible, svátosti atd.). O bohoslužby projevují zájem zejména rusky mluvící pravoslavní odsouzení. Vzhledem k přítomnosti muslimů ve věznicích se vychází vstříc i jejich požadavkům.

Podrobná činnost sociálního pracovníka je popsána v samostatné kapitole v této práci.

2.7 Smysl a poslání sociální práce

Sociální práce má tři opěrné body. Prvním bodem jsou normy. Jedná se o zákony, předpisy, povinnosti a možnosti, které z nich vyplývají. Obecně tedy řečeno normy, které jsou stejně závazné, ať už jsou psané či nepsané. Jsou to společenská pravidla, standardy,

které představují přípustné hranice ve vztazích mezi lidmi. Příkazuje nebo se zakazuje jimi určité chování pro konkrétní situaci.

Druhý bod tvoří způsoby klientů. Bez klientů by nebyla sociální práce. Mluvíme o jejich způsobech chování, jednání, myšlení, postojích, přání, názorech, přesvědčení, o stylu života, které z člověka činí klienta. Obecným důvodem proč se člověk stane klientem je, že se jeho způsoby nesrovnávají s normami. Velmi často se nesrovnávají s normami, které klient nosí sám v sobě. Z hodnocení způsobů, čím se někdo nesrovnává s normami, se zrodila sociální práce.

Třetím bodem je profesionální odbornost pracovníka. Tato odbornost je nutná k vyvážení a stabilizaci norem společnosti a způsobů klienta. Protože jde o dovednost, je nutné, aby pracovník pracoval sám na sobě, aby svou odbornost využil, udržel a rozvíjel (ÚLEHLA, 2007, s. 24).

2.8 Činnost sociálního pracovníka ve věznici

Sociální pracovník ve věznici je odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu, jehož základním úkolem je samostatná sociální práce, která je zaměřená zejména na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života.

Sociální pracovník vypracovává sociální posouzení v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení, přičemž výběr diagnostických metod je na jeho uvážení. Tím se podílí na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, zpracovává společně s ostatními odbornými zaměstnanci konkrétní programy zacházení svěřených odsouzených, přitom podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení. Zároveň se podílí na vyhodnocení účinnosti programů zacházení a v oblasti své působnosti navrhuje jejich změny. Sociální pracovník ve věznici poskytuje samostatné sociálně právní poradenství. V rámci individuálního a skupinového zacházení s odsouzenými má jeho práce charakter sociální terapie, která směřuje k sociální rehabilitaci.

Svým působením napomáhá vězněným osobám, aby si uměli uspořádat své sociální vztahy ke svým nejbližším, ke společnosti, ve které žili, včetně toho, aby zaujali pozitivnější postoj k normám a hodnotám společnosti. Snaží se s odsouzenými řešit jejich sociální situaci, podněcuje je, aby se zabývali sociálním vývojem a uvědomili si, jaký podíl měla sociální situace na kriminální kariéře, k jakým proměnám došlo v jejich situaci

v důsledku spáchání trestného činu, v důsledku pobytu ve vazbě a výkonu trestu. Tato znalost celého sociálního vývoje a sociální situace je předpokladem k tomu, aby mohla být obsahem penitenciárního resocializačního působení, jehož cílem je připravit odsouzené na život ve společnosti tak, aby dokázali předcházet regresivnímu sociálnímu vývoji. Sociální pracovník vykonává odlišné úkoly na nástupním oddělení, kde je jeho hlavní pracovní náplní vytvoření sociálního posouzení. V průběhu výkonu trestu se věnuje sociální práci spojené zejména s plněním programu zacházení. Na výstupním oddělení se provádí činnosti, které jsou důležité pro vytváření příznivých podmínek života na svobodě (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 219-220).

2.8.1 Vypracování sociálního posouzení

Pro sociálního pracovníka je vstupní pohovor velice důležitý. Na jeho základě vytváří sociální posouzení na každého odsouzeného.

Hlavním účelem zpracované anamnézy je shrnutí všech nezbytných informací o sociální situaci odsouzeného, ze kterých je možno čerpat po celou dobu výkonu trestu. Sociální posouzení obsahuje zejména relevantní poznatky z pozorování, způsobilost k právním úkonům odsouzeného a popis jeho aktuální sociální situace (zejména jeho rodinný stav, rodinné zázemí, ostatní sociální zázemí, nezaopatřené děti a jejich současné zajištění, finanční zajištění, stav pohledávek). Dále je zjištěno, zda byl již v kontaktu s orgány státní správy (například s koordinátorem péče o osoby společensky nepřizpůsobivé nebo s orgány sociálně-právní ochrany dětí). Důležitý je popis zajištění situace po ukončení výkonu trestu odnětí svobody, tím je hlavně myšleno ubytování a zaměstnání. Na základě těchto zjištění je navrhována potřeba vykonání sociálních úkonů v průběhu výkonu trestu jako je zajištění dokladů, důchodu apod. Sleduje se i motivace k řešení, zda si je odsouzený svých problémů vědom, zda je vnímá správně, chce je a umí je řešit a jeho celková míra odhodlání.

Anamnestické údaje získává sociální pracovník zejména pomocí tří metod sociální práce, a to pozorováním, rozhovorem a studiem spisové dokumentace.

➤ Pozorování

Pozorování je metodou přímého poznávání na základě smyslového vnímání člověka. Vnímáme jeho zevnějšek, komunikaci, nápadnosti v chování apod. Závěr zjištěných poznatků z pozorování mohou využít další pracovníci vězeňské služby – psychologové, speciální pedagogové atd.

Nezatemní-li naše vnímání emoce, můžeme si dát za úkol pozorovat, zda u morálně slabého klienta neshledáme signály, že ani on sám není ze svého nemorálního jednání nadšený. Většinou tomu však bývá - a pak stačí citlivě na takové signály poukázat a brzy můžeme mít s klientem společné téma: co ho to vlastně nutí jednat způsobem, který se mu koneckonců nelíbí?

Samozřejmě, že je zapotřebí učinit praktická opatření k tomu, aby klient nemohl uškodit pomáhajícímu, spolubydlícím, členům své rodiny nebo jiným lidem. To však můžeme učinit i bez morálního odsudku. To, že energicky trváme na dodržování řádu, nás nemusí od klienta nijak vzdalovat (většinou to ovšem vzdálí klienta od nás). Nepomůže-li případná supervize a naše morální pobouření vůči určitému klientovi trvá, je pak lépe nechat se u klienta vystřídat, je-li to možné (KOPŘIVA, 2006, s. 23).

➤ Rozhovor

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou pro získání informací.

Pro všechny případy navázání kontaktu s klientem platí tyto základní pravidla:

1. vstřícnost,
2. uvědomění si svého služebního postavení,
3. soustavné objasňování vlastní pozice,
4. přebírání starostí jen tam, kde není zbytí.

Vstřícnost a slušnost je to nejdůležitější, co by měl pracovník dát klientovi najevo. Znamená to vyjít mu vstříc a přijmout ho jako hosta, který je vítán (ÚLEHLA, 2007, s.46).

Komunikační dovednosti jsou pro sociálního pracovníka nezbytné v každé etapě jeho práce. Tyto dovednosti samy o sobě neposkytují klientovi pomoc, jsou však základním prostředkem pro to, aby pracovník mohl navázat vztah s klientem (nebo jeho okolím) a začít s řešením jeho problému (MATOUŠEK, 2003, s. 53).

Pro nás lidi je přirozenou potřebou si věci vysvětlovat. Jakmile si je smysluplně vysvětlíme, začínáme jim rozumět. Pracovník má sice pro svou profesi prostor, povinnosti a limity vymezené zákony, zvyklostmi, tradicí, profesní etikou atd., ale rozhovor otevírá příležitost pro nekonečné množství nových významů, a proto nikdo nemůže pracovat se vším, co se během rozhovoru vyskytne. Pracovník si z celého množství vybírá to, co mu dává smysl, a tím se dál zabývá (ÚLEHLA, 2007, s. 17).

Odsouzení se nacházejí ve věznici ve stresujícím prostředí a v životní situaci, která je vyčlenila z běžného života. Někteří se snaží uplatňovat manipulativní chování a jednají s cílem domoci se určitých výhod. V těchto situacích je důležité, aby odborný zaměstnanec nesliboval žádné výhody a neumožňoval ústupky. V každém případě však komunikace s nimi nesmí snižovat jeho lidskou důstojnost.

Sociální pracovník je také pouze jen člověk, nemusí se cítit pokaždé dobře, nemusí mít vždy na každého náladu, ale musí udělat všechno pro dobrý kontakt s klientem a musí si uvědomovat i své neverbální projevy a korigovat je. Klient je vnímá, i když je třeba neumí pojmenovat a neuvědomuje si je. Zato může jasně cítit, že není přijímán nebo podporován tak, jak by potřeboval, že pracovník je netrpělivý nebo neochotný, zkrátka, že zaklepal na špatné dveře... Právě tomu můžeme předcházet rozvíjením komunikačních dovedností (MATOUŠEK, 2003, s. 80).

➤ Studium spisové dokumentace

Studium spisové dokumentace je metoda, při které získáváme obvykle objektivní údaje. K ověření tzv. tvrdých dat (jméno, příjmení, datum narození apod.) se používá ve věznici osobní spis odsouzeného. Ze spisu je zřejmé, zda odsouzený uvedl údaje o své osobě pravdivě a nezatajil žádné důležité informace.

2.8.2 Sociálně právní poradenství

Každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení.

Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených

potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob (Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách).

Základní sociální poradenství poskytuje informace o nárocích, službách a možnostech, které napomohou s vyřešením nebo zmírněním obtížné situace člověka. Odborné sociální poradenství má za úkol poskytnout přímou pomoc lidem při řešení jejich sociálních problémů. Jde zejména o problémy v rodinném soužití, v péči o děti, starší a zdravotně postižené osoby a o osoby propuštěné z výkonu trestu. Odborná pomoc je zaměřena na konkrétní pomoc a praktické řešení obtížné sociální situace. Nejčastěji jde o situaci hmotné nebo sociální nouze.

Klíčová věta, na které se odborníci shodují, zní: „Pomáhat znamená pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami“. V této souvislosti lze uvést důvěrně známé podobenství, že skutečnou pomocí pro člověka, který má hlad, je spíše naučit ho chytat ryby než mu věnovat část úlovku. Z jiného pohledu lze také říci, že pomáhat lidem znamená určit a objasnit problém tak, aby se člověk mohl sám rozhodnout, co s ním udělá. Poradenství je tedy jednou z cest, jak pomáhat lidem překonat jejich problémy, jak objasňovat jejich osobní cíle a jak jich dosahovat (MATOUŠEK, 2003, s. 84-85).

Sociální pracovník ve věznici poskytuje samostatné sociálně právní poradenství a provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené. Vychází z platných směrnic a zákonů, závěrů z porad a pokynů nadřízených orgánů. Při řešení sociálních problémů klade důraz na individuální přístup, empatii, uznání práv odsouzeného dělat svá vlastní rozhodnutí a zachovává důvěrnost sdělení. Cílem sociálního poradenství je dovést klienty k soběstačnosti: pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám. V praxi to znamená motivovat odsouzené k samostatnému řešení svých problémů, a to nejen sociálních.

Sociální práce ve věznici souvisí nejčastěji se zajištěním dokladů a ubytování v případech, kdy se odsouzený nemá kam vracet, zajištění ověření podpisu pomocí matriky, sepisování žádostí o důchod apod. Sociální pracovnice zprostředkovává kontakt s úřady a s institucemi. V případech, kdy odsouzený projeví zájem se oženit, zajišťuje ve věznici svatbu. Svatba může proběhnout pouze na základě povolení ředitele věznice a ve spolupráci s matrikářkou a starostou města.

2.8.3 Aktivita programu zacházení

Sociální pracovník při práci s odsouzenými vede osobně nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení, a to převážně v oblastech skupinového sociálního poradenství a v oblastech zájmových aktivit vedoucích k získání sociálních dovedností odsouzených, sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, vhodné změny podněcuje a upevňuje. Například cílem aktivity „Výcvikového programu pro nezaměstnané“ je vytvoření podmínek pro návrat odsouzených do občanského života a zajištění informovanosti o možnostech získání zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Zúčastňují se jí většinou vězni, kteří pocházejí ze sociálně slabších rodin, nemají dostatečné vzdělání a mají problém se získáním zaměstnání. Odsouzení jsou seznámeni s činností úřadu práce nebo jiných agentur zajišťujících práci, v praktické části aktivity si nacvičují vyplňování žádostí o zprostředkování zaměstnání a o podporu v nezaměstnanosti, píší strukturované životopisy a také se seznamují s jednáním na těchto úřadech a následně s jednáním s potencionálními zaměstnavateli.

2.8.4 Spolupráce s Probační a mediační službou

Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu spočívá i ve spolupráci s Probační a mediační službou (PMS). Ta bývá často spojována s alternativními tresty, z nichž nejznámější je trest obecně prospěšných prací. S pracovníky Probační a mediační služby se však můžeme setkat i ve vězení.

Zaměstnanec Probační a mediační služby připravuje podklady pro možnost podmíněného propuštění s dohledem formou individuálních konzultací s odsouzeným, s jeho sociálním okolím, s pracovníky věznice a dalšími osobami. Podklady pro rozhodnutí o podmíněném propuštění zahrnují doporučení takových opatření, která minimalizují opakování trestné činnosti odsouzeného, přispějí k ochraně společnosti a napomohou jeho integraci do společnosti. Měly by být zohledněny i zájmy a potřeby poškozených a měl by být posílen jejich pocit bezpečí.

Předpokladem efektivní činnosti PMS a Vězeňské služby České republiky je dobrá informovanost odsouzených o podmínkách spolupráce s PMS. Výměna informací je ze

strany PMS zajišťována pravidelnými besedami ve věznicích a ze strany věznice průběžnými konzultacemi a poradenstvím, včetně poučení odsouzeného při jeho nástupu do výkonu trestu.

Dohled vykonávaný úředníkem PMS v rámci podmíněného propuštění by měl navazovat na program zacházení, který odsouzený plnil v průběhu výkonu trestu, a tím podporovat jeho integraci do společnosti. Činnost Probační a mediační služby v rámci přípravy podkladů pro možnost podmíněného propuštění by měla začínat minimálně tři měsíce před podáním žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění. Úředník pak ve spolupráci s ním, s pracovníky věznice a případně s dalšími zúčastněnými osobami a subjekty připravuje stanovisko PMS k žádosti o podmíněné propuštění. Podklady, které úředník PMS zpracovává, mají doplnit informace věznice o odsouzeném, o průběhu výkonu trestu odnětí svobody a o činnostech, jimiž byl odsouzený během výkonu trestu připravován na návrat do společnosti, tedy zejména informace o plnění programu zacházení. Zpracované stanovisko PMS je souhrnnou informací o aktuální situaci odsouzeného a o jeho připravenosti na návrat do běžného života. Spolupráce odsouzeného s PMS je dobrovolná.

Zpracované stanovisko PMS je jedním z možných podkladů pro soud, který rozhoduje o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění. Toto stanovisko obsahuje mimo jiné výsledky provedené základní analýzy rizik (risk assessment) a analýzy potřeb (need assessment) klienta ve třech následujících oblastech:

- 1. postoje odsouzeného k trestnému činu a řešení jeho následků včetně náhrady škody,*
- 2. možná rizika recidivy včetně popisu faktorů, které mohou toto riziko zvýšit, nebo naopak snížit,*
- 3. potenciální ohrožení v případě podmíněného propuštění pro osoby spojené s trestnou činností klienta i pro osoby a veřejnost (MATOUŠEK, 2005, s.296-297).*

2.8.5 Spolupráce se sociálním kurátorem

Spolupráce se sociálním kurátorem v místě bydliště odsouzeného je založena na principu dobrovolnosti. Je to nabídka sociálních služeb klientovi, který ji má právo odmítnout. Odsouzený je poučen o možnosti využití těchto služeb, není to však jeho povinností. Spolupráce může probíhat již v průběhu výkonu trestu buď formou pravidelných návštěv, kdy sociální kurátoři dojíždějí za odsouzenými do věznic, písemnou

formou nebo formou telefonických hovorů. Odsouzení jeho služby v průběhu výkonu trestu využívají, když je s rodinou přerušen kontakt nebo dojde v rodině k mimořádné události. V těchto případech sociální kurátor prověřuje situaci.

Odsouzený může využít několik způsobů komunikace s osobami blízkými nebo rodinnými příslušníky:

➤ korespondence:

Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení bez omezení, ale obsah prochází kontrolou vychovatelů.

➤ užívání telefonu:

Odsouzenému se v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou, který probíhá na základě jeho žádosti z telefonního automatu. Ten je opatřen odposlechem a nahrávacím zařízením. Náklady spojené s použitím telefonu hradí odsouzený.

➤ návštěvy:

Odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. Tuto dobu je možno prodloužit na 5 hodin na základě udělení kázeňské odměny. Ředitel věznice může povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v prostorách k tomu určených.

V případě problému odsouzeného s ubytováním po propuštění z výkonu trestu má sociální kurátor spojení na různé azylové domy a ubytovny, má k dispozici aktuální přehled volných míst a cen za ubytování.

2.8.6 Spolupráce se Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o.s.

Posláním Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., (SPJ) je iniciovat a rozvíjet nové metody prevence kriminality, řešit následky trestných činů a tím zohlednit zájmy a potřeby těch, kterých se trestný čin bezprostředně dotýká. Jedná se o oběť, pachatele, jejich sociální okolí a společnost.

Cílem sdružení je zajišťovat úspěšnou reintegraci znevýhodněných osob do společnosti a jejich návrat na trh práce a také rozvíjet nové způsoby řešení konfliktů, zvláště v oblasti probace a mediace a alternativních trestů.

Ve věznici v Kynšperku nad Ohří probíhá již pátý kurz Motivačního programu Získej zaměstnání aktuálně v rámci projektu Život po vězení.

Program umožní klientům, aby se naučili zvládnout přechod z výkonu trestu na svobodu, aby rozpoznali možné zdroje problémů v jejich životě a uměli je řešit. Dále, aby se uměli vyrovnat s minulostí a pobytem ve vězení a našli způsob, jak začít znovu, zorientovali se v současné situaci na trhu práce, naučili se dovednostem potřebných k úspěchu při hledání zaměstnání a naučili se jednat s úřady a zaměstnavateli.

Program probíhá interaktivní zábavnou formou. Je rozložen do dvanácti skupinových setkání, které vedou lektorky. Průběh programu ve věznici zajišťuje sociální pracovnice. Absolvováním programu získají odsouzení certifikát sloužící jako doporučení pro úřad práce (Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2010).

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. ve spolupráci s Věznicí Kynšperk nad Ohří bude realizovat Kurz právního minima. Tento kurz je zatím ve fázi přípravy a jeho cílem je naučit odsouzené hospodařit s penězi či řešit problémy s dluhy. První část kurzu se bude věnovat především problematice řešení jejich již vzniklé zadluženosti a druhá část je zaměřena spíše na prevenci.

Sociální pracovnice se na realizaci těchto programů podílí zejména výběrem klientů a poskytnutím zázemí v prostorách věznice.

2.8.7 Výstupní pohovor

Před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody provádí sociální pracovník s odsouzenými výstupní pohovor. Cílem tohoto pohovoru je zjištění, zda se mají odsouzení kam vracet, a zároveň kontrola, zda mají v pořádku doklady. Zároveň jsou poučeni o povinnosti týkající se zdravotní pojišťovny a možnosti využití služeb sociálního kurátora a úřadu práce.

2.9 Propuštění odsouzeného z výkonu trestu

Přechod odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody do života na svobodě je velmi náročnou životní situací. Ze zkušeností je možno říci, že nepostačuje jen předsevzetí samotného odsouzeného o plnohodnotném návratu do společnosti spojeném s představou žít poctivě a dodržovat zákony. Tento člověk, žijící několik měsíců izolovaně od každodenního běhu života společnosti, musí být na tento návrat do postupně připravován (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 209).

Předpropouštěcí fáze výkonu trestu odnětí svobody je období posledního půlroku, po kterou odsouzený setrvává ve vězení. V této době bývá přeřazen do výstupního oddělení (ovšem jen v těch věznicích, kde je toto oddělení zřízeno, jinak probíhá tato fáze ve stejném prostoru i ve stejné skupině odsouzených). Jedná se o komplexní přípravu vězně na propuštění. Poskytují se mu informace o změnách, které za dobu jeho věznění nastaly v mimovězeňské realitě (HÁLA, 2005, s.164-165).

➤ Výstupní oddělení

Účelem výstupního oddělení je pomáhat odsouzeným při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života po propuštění a minimalizovat rizika pro jejich další selhání. Kromě vychovatelů je odsouzeným k dispozici tým odborných pracovníků.

V den propuštění se odsouzený předvede do výstrojového skladu věznice i se všemi jeho osobními věcmi. Zde se mu vydá zbytek věcí, který měl uložen v úschově. Samotné propuštění pak probíhá v místnosti k tomu určené. V této místnosti jsou mu vráceny jeho doklady (občanský průkaz, rodný list, různé písemnosti apod.), obdrží potvrzení o propuštění z výkonu trestu, potvrzení pro zaměstnavatele – vyúčtování srážek a zároveň mu je vyplacen zbytek jeho konta úložného. Odsouzenému je vyplacena sociální výpomoc v případě, že je částka stavu konta úložného nízká a její velikost mu neumožní dostat se běžným dopravním prostředkem do místa trvalého bydliště a stravovat se do doby nejbližšího otevření úřadovny příslušného sociálního kurátora.

2.10 Postpenitenciární péče

Po dobu výkonu trestu je odsouzený připravován pro život na svobodě, učí se sociálně přijatelným způsobům chování a sebeovládání. To lze samozřejmě úspěšně činit pouze tam, kde je vězeň motivován a má před sebou vyhlídku blízkého propuštění. Adaptace na vězeňské prostředí vede ke ztrátě mnoha dovedností a návyků, z toho důvodu je třeba pokračovat v podpoře a vedení i po propuštění. Propuštění z výkonu trestu představuje určitou zátěž pro odsouzeného. Tato zátěž je ovlivněna délkou, po kterou se odsouzený nacházel ve výkonu trestu. K recidivě kriminálního chování dochází velmi často v adaptační fázi, tedy v době, kdy si propuštěný zvyká na jiné prostředí. Na úspěšnosti zvládnutí adaptační fáze se podílí v první řadě osobnost propuštěného člověka, jeho zkušenosti, motivace a kompetence a v druhé řadě objektivní faktory, kterými jsou například bydlení, možnost práce, zachované sociální vztahy apod.

Zvládnutí zátěže vyplývající z propuštění na svobodu mohou ztěžovat různé okolnosti. Propuštěný člověk se často nemá kam vracet, nemá žádné sociální zázemí, nikdo na něj nečeká. Lepší perspektivu mají samozřejmě ti, kteří mají domov a rodinu. Kontakt s bývalými spoluvězni zvyšuje riziko recidivy. Chybějí jim finanční prostředky a motivace k práci. Propuštění odsouzených nebývají schopni zvládnout zátěž stereotypu a námahy, které přináší pracovní poměr. Další komplikací je omezená nabídka dostupného zaměstnání a nezájem společnosti přijmout do pracovního poměru bývalého odsouzeného. Dlouhodobé omezení v uspokojování potřeb navozuje nereálná očekávání a náklonnost k jejich okamžitému uspokojení. Tím mohou vznikat nové problémy, např. nepřiměřená sexuální aktivita nebo násilnost pod vlivem alkoholu. Rizikem selhání bývají méně ohroženi ti, kteří byli ve výkonu trestu poprvé a krátkodobě, jejichž osobnost nebyla narušena, mají fungující sociální zázemí a zachované pracovní návyky, případně mají nějakou profesní kvalifikaci (VÁGNEROVÁ, 2004, s. 823-825).

Postpenitenciární péče je specifická oblast sociální péče a určitá nabídka sociální služby lidem, kteří prošli trestním řízením, výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochranou výchovou. Podílí se na dosažení sociální reintegrace odsouzeného po propuštění z výkonu trestu. Za tímto účelem je rozvíjena spolupráce jak se státními institucemi, tak se společenskými a církevními organizacemi (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 213).

Jak již bylo uvedeno v jiné kapitole této práce, odsouzený se během výkonu trestu a zároveň po propuštění může obrátit na sociálního kurátora. Jeho činnost spočívá

především v sociálněvýchovné práci s klientem a v poskytování sociálněterapeutické a poradenské služby. Cílem je, aby byl klient integrován do sociálního prostředí a osvojil si sociálně akceptovatelný životní styl. Péče sociálního kurátora je založena na bázi dobrovolnosti (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 222-223).

Propuštěným osobám z výkonu trestu je nápomocen s ubytováním, s vyřizováním osobních dokladů, se zprostředkováním práce nebo s problematikou poskytování dávek, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi.

Dávky hmotné nouze upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Tento systém je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá pracující osoba, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010).

Soudně nařízená sociální intervence je ukládána u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Podmíněně propuštěný je po určitou dobu podroben dohledu a rovněž je mu poskytována potřebná pomoc. Dohled v tomto případě zajišťuje Probační a mediační služba ČR.

Mezi další organizace, které poskytují různé druhy sociálních služeb patří např. Český červený kříž, Česká katolická charita, Centrum Diakonie Českobratrské církve, Podané ruce, Azylové domy, Armáda spásy, dobrovolné sdružení občanů „Naděje“ a mnoho dalších (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 224-227).

3 Praktická část

V teoretické části bakalářské práce byla popsána příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, a to zejména činnost sociálního pracovníka ve věznici. Praktická část se věnuje již samotnému šetření zvolené problematiky. Je však vhodné uvést i konkrétní případy z praxe, které popíší, jakým způsobem probíhá činnost sociálního pracovníka při pomoci odsouzeným se sociálními úkony. V každé ze tří případových studií je v první části uvedena pro přiblížení daného případu sociální anamnéza odsouzeného a v druhé části kazuistiky se seznámíme se sociálními úkony, které bylo třeba vykonat.

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit pomocí studia spisové dokumentace aktuální sociální situaci odsouzených před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a následně u těch, u kterých je třeba, pomocí dotazníku ověřit zájem s řešením jejich sociální situace. Dotazníkovým šetřením zjistíme, v jaké míře je sociální práce ve věznici potřebná a využívána.

3.2 Stanovení předpokladů

1. Předpokládáme, že 60 % odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří potřebují pomoci se zajištěním sociálních úkonů od sociálního pracovníka ve věznici, má zájem svoji nepříznivou sociální situaci řešit.
2. Předpokládáme, že 80 % odsouzených, kteří nemají zajištěné ubytování po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, požádají sociální pracovníci o pomoc.

3.3 Použité metody

Metody, které byly použity pro toto šetření, jsou dotazník a studium spisové dokumentace.

➤ Studium spisové dokumentace

Fakta o sociální situaci odsouzených jsme zjišťovali dle studia spisové dokumentace, konkrétně pročítáním sociálních anamnéz, které byly sociální pracovníci sepsány na základě vstupního pohovoru. Součástí těchto anamnéz je i popis sociálních úkonů, které je třeba v průběhu výkonu trestu u odsouzeného vykonat. Z těchto zjištěných poznatků bylo vycházeno pro další šetření.

➤ Dotazník

Pro zjištění zájmu o řešení situace odsouzených jsme použili dotazník, tedy způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Metoda dotazníku byla zvolena z toho důvodu, že umožňuje poměrně rychlé shromažďování dat od velkého počtu respondentů. Dotazník jsme předali odsouzeným osobně a s každým jsme ho vyplňovali individuálně pro případ nepochopení některé z položek. Všem respondentům jsme stručně vysvětlili smysl a potřebnost prováděného šetření. V dotazníku byly použity otázky uzavřené, které se vyznačují určitým počtem předem připravených odpovědí. Pouze u posledního dotazu se jednalo o otázku otevřenou, která nenavrhovala respondentovi žádné hotové odpovědi.

3.4 Popis zkoumaného vzorku

Zjištění aktuální sociální situace respondentů a jejich sociálního zázemí před popuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a dotazníkové šetření proběhlo v prosinci roku 2009 ve Věznici v Kynšperku nad Ohří. Prostřednictvím studia spisové dokumentace bylo k dotazníkovému šetření vybráno 40 odsouzených mužů zařazených k výkonu trestu odnětí

svobody do věznice s dozorem, kteří byli ve většině případech odsouzení za méně závažné trestné činy (přečiny) jako je krádež, zanedbání povinné výživy apod. Aby mohl být zjištěn projevený zájem o využití sociálních služeb v průběhu výkonu trestu, měli všichni dotazovaní krátce před propuštěním. Jejich společným znakem bylo, že při vstupním pohovoru se sociální pracovníci uvedli alespoň jeden sociální problém, který by chtěli v průběhu výkonu trestu vyřešit. Mezi nejčastější problémy, které odsouzení při nástupu do výkonu trestu uvedli, patří nezajištěné ubytování po propuštění, ztráta nebo neplatnost občanských průkazů, žádné nebo narušené vztahy s rodinou a podobně. Někteří z dotazovaných uvedli více než jeden problém. Všechny 40 vybraných odsouzených souhlasilo s vyplněním dotazníku.

3.5 Průběh a výsledky šetření

Výsledky šetření jsou pro větší přehled u každého dotazu doplněny tabulkami a grafy. Úvodní položky v dotazníku zjišťují fakta jako je věk, stav, vzdělání a trestná činnost. Další otázky byly rozčleněny na několik oblastí sociální problematiky odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). Pod těmito grafy dochází ke shrnutí výsledků a diskuzi.

Otázka č. 1: Věk odsouzených

Průměrný věk respondentů byl 33,6 let, přičemž nejmladšímu respondentovi bylo 19 let a nejstaršímu 60 let.

Otázka č. 2: Rodinný stav

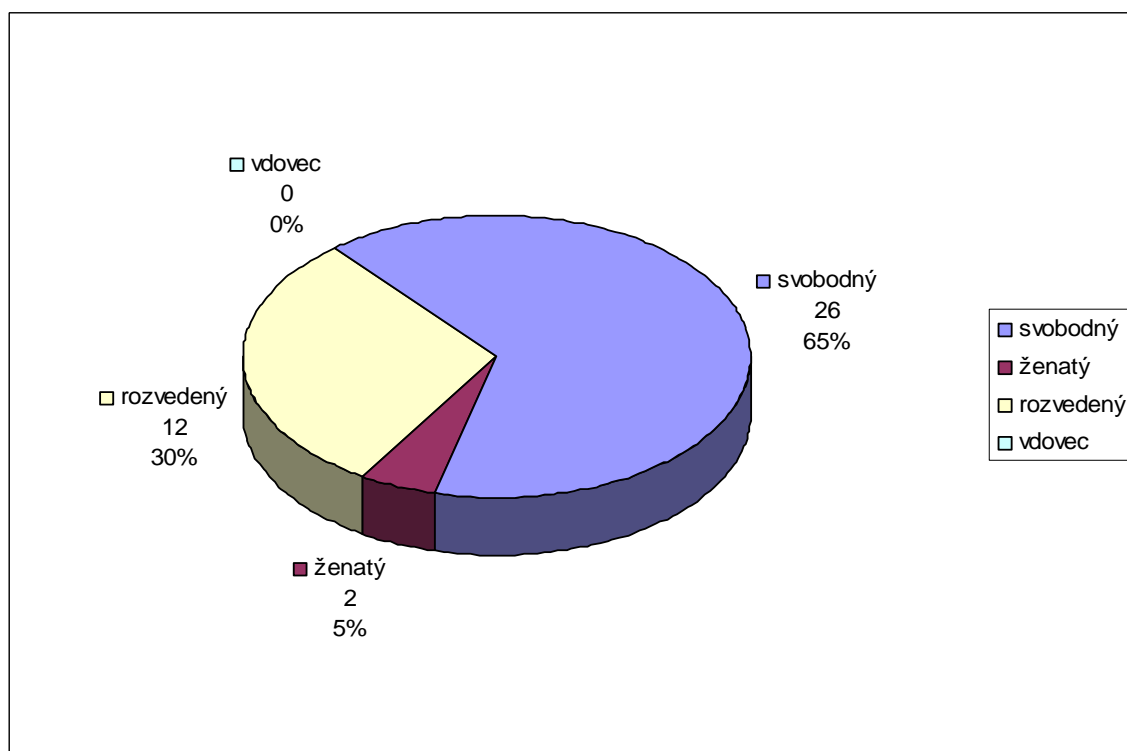
- a) svobodný
- b) ženatý
- c) rozvedený
- d) vdovec

Z celkového počtu zkoumaného vzorku bylo 26 respondentů (65 %) svobodných, 2 (5 %) byli ženatí a 12 (30 %) rozvedených. Ani jeden z dotazovaných nebyl vdovec.

Tabulka č. 1: Rodinný stav

Celkem:	40
Svobodný	26
Ženatý	2
Rozvedený	12
Vdovec	0

Graf č. 1: Grafické vyjádření rodinného stavu

Graf č.1 znázorňuje, že nadpoloviční většina zkoumaného vzorku odsouzených byli svobodní. Neznamená to však, že všichni žijí sami. Z praxe můžeme uvést, že žijí v partnerském svazku s družkami a mají děti, ale nejsou oddáni.

Otázka č. 3: Dokončené vzdělání

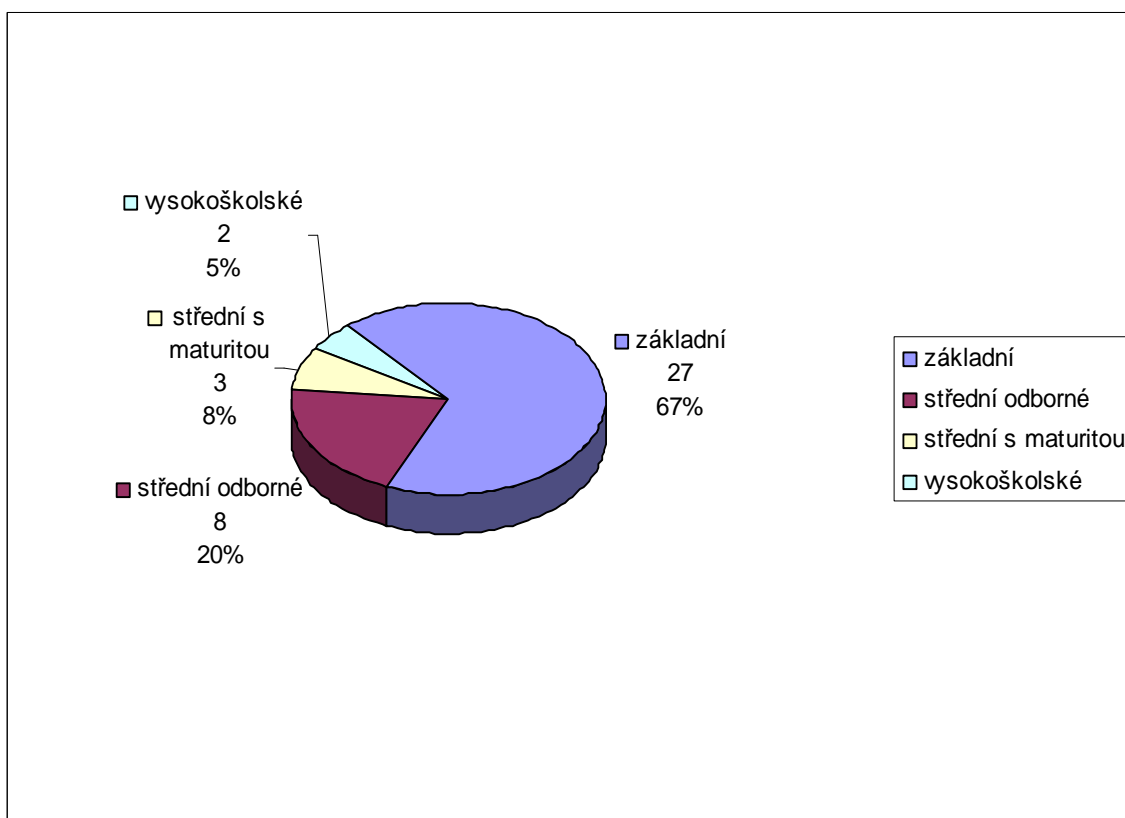
- a) základní
- b) střední odborné
- c) střední s maturitou
- d) vysokoškolské

Z celkového počtu zkoumaného vzorku absolvovalo základní školu 27 (67 %) odsouzených, 8 (20 %) mělo ukončené střední odborné vzdělání, střední školu ukončenou maturitou uvedli 3 respondenti (8 %) a 2 (5 %) byli vysokoškoláci.

Tabulka č. 2: Dokončené vzdělání

Celkem:	40
základní	27
střední odborné	8
střední s maturitou	3
vysokoškolské	2

Graf č. 2: Grafické vyjádření dokončeného vzdělání

Z praxe také můžeme potvrdit, že většina odsouzených nedokončila střední školu a má pouze základní vzdělání. Pro lepší uplatnění osob se základním vzděláním na trhu práce jsou ve věznicích zajišťovány rekvalifikační kurzy a učební obory nabízené školskými vzdělávacími středisky Vězeňské služby ČR. V dotazníku jsme blíže nešetřili, zda někdo z dotazovaných projevil zájem o absolvování rekvalifikačního kurzu, ale ze

zkušeností můžeme uvést, že o krátkodobé a certifikované vzdělání bývá mezi odsouzenými velký zájem.

Otázka č. 4: Trestná činnost

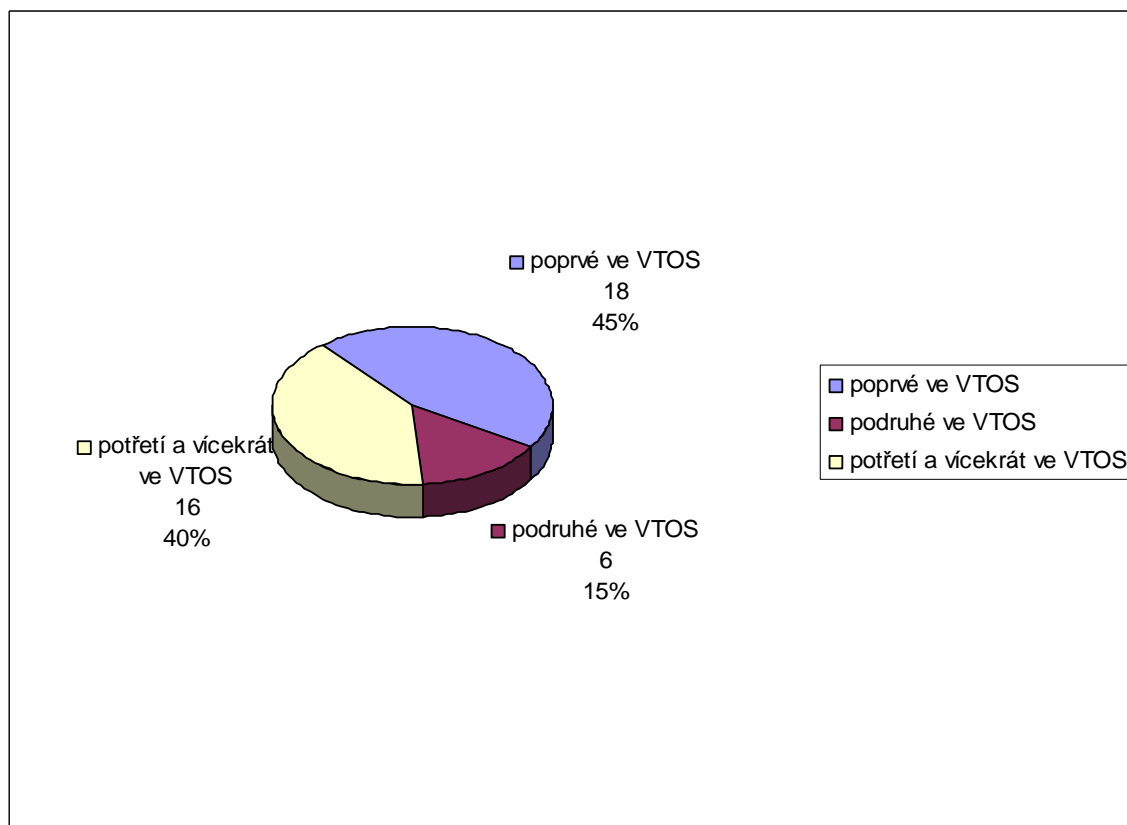
- a) poprvé ve VTOS
- b) podruhé ve VTOS
- c) potřetí a vícekrát ve VTOS

Z celkového počtu dotazovaných uvedlo 18 (45 %), že je poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, 6 (15 %) se nachází ve VTOS podruhé a 16 dotazovaných (40 %) potřetí nebo vícekrát.

Tabulka č. 3: Trestná činnost

Celkem:	40
poprvé ve VTOS	18
podruhé ve VTOS	6
potřetí a vícekrát ve VTOS	16

Graf č. 3: Grafické vyjádření trestné činnosti

Většina odsouzených z tohoto šetření je ve výkonu trestu poprvé zřejmě proto, že Věznice Kynšperk nad Ohří je profilována pro výkon trestu odnětí svobody pro dospělé muže, odsouzené do věznice s dozorem, vykonávajících trest za méně závažné trestné činy. Z výsledků grafu však můžeme postřehnout, že je zde umístěno i mnoho recidivistů. Prvotní pobyt ve věznici je pro odsouzeného optimální z důvodu reintegrace. I přes snahu zaměstnanců věznice umisťovat na pokojích odděleně recidivisty od prvotrestaných vězňů, potkávají se tito odsouzení společně na pracovištích, na hromadných akcích apod. Může tak docházet k získání špatných sociálních návyků, které si vězni z nápravných zařízení přinášejí.

Otázka č. 5: Ubytování před nástupem do VTOS

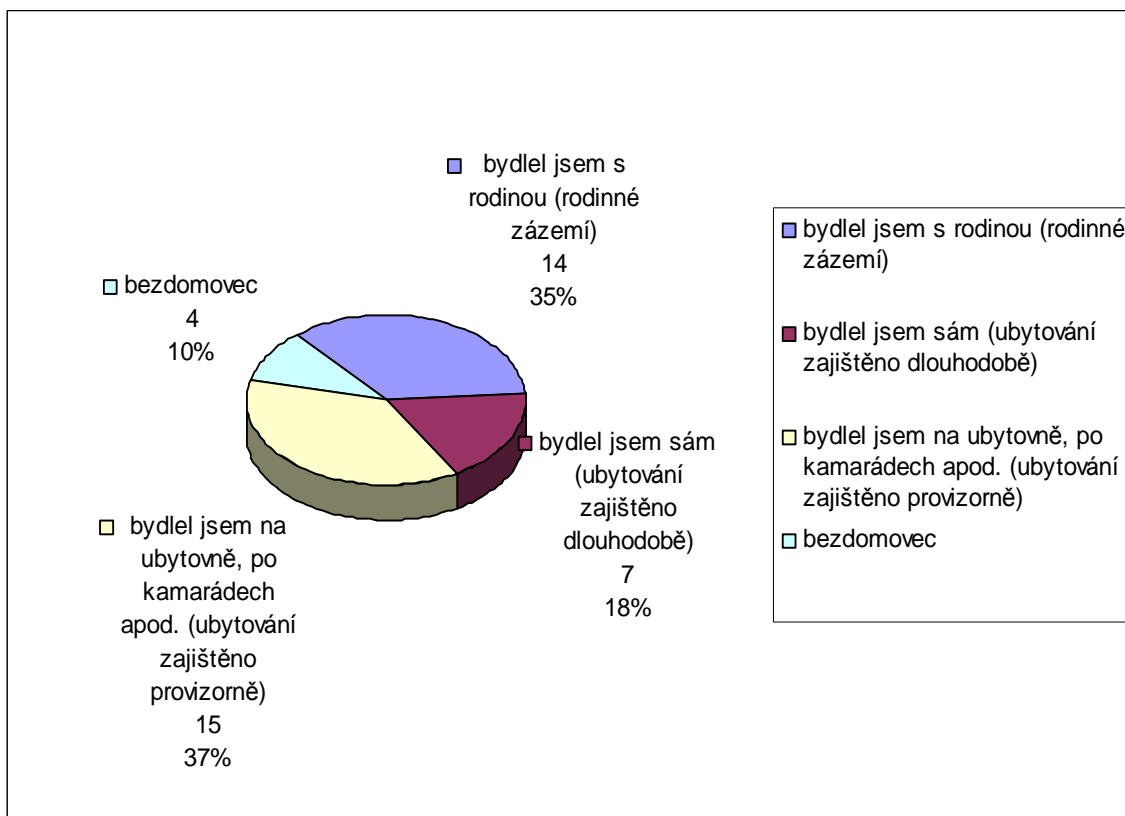
- a) bydlel jsem s rodinou (rodinné zázemí)
- b) bydlel jsem sám (ubytování zajištěno dlouhodobě)
- c) bydlel jsem na ubytovně, po kamarádech apod. (ubytování zajištěno provizorně)
- d) bezdomovec

Ze všech dotazovaných odsouzených 14 (35 %) uvedlo, že bydleli před nástupem do výkonu trestu s rodinou, 7 (18 %) uvedlo, že bydleli sami a měli ubytování zajištěno dlouhodobě, 15 (37 %) bydlelo na ubytovnách, po kamarádech (myšleno tím ubytování jen provizorní) a 4 odsouzení (10 %) před nástupem do výkonu trestu byli bezdomovci.

Tabulka č. 4: Ubytování před nástupem do výkonu trestu

Celkem:	40
bydlel jsem s rodinou (rodinné zázemí)	14
bydlel jsem sám (ubytování zajištěno dlouhodobě)	7
bydlel jsem na ubytovně, po kamarádech apod. (ubytování zajištěno provizorně)	15
bezdomovec	4

Graf č. 4: Grafické znázornění ubytování před nástupem do výkonu trestu

Tento graf nám jasně poukazuje na to, že skoro polovina (47 %) šetřeného vzorku respondentů žila buď bezdomoveckým způsobem života nebo měla zajištěné ubytování jen provizorně.

Otázka č. 6: Ubytování po propuštění z VTOS

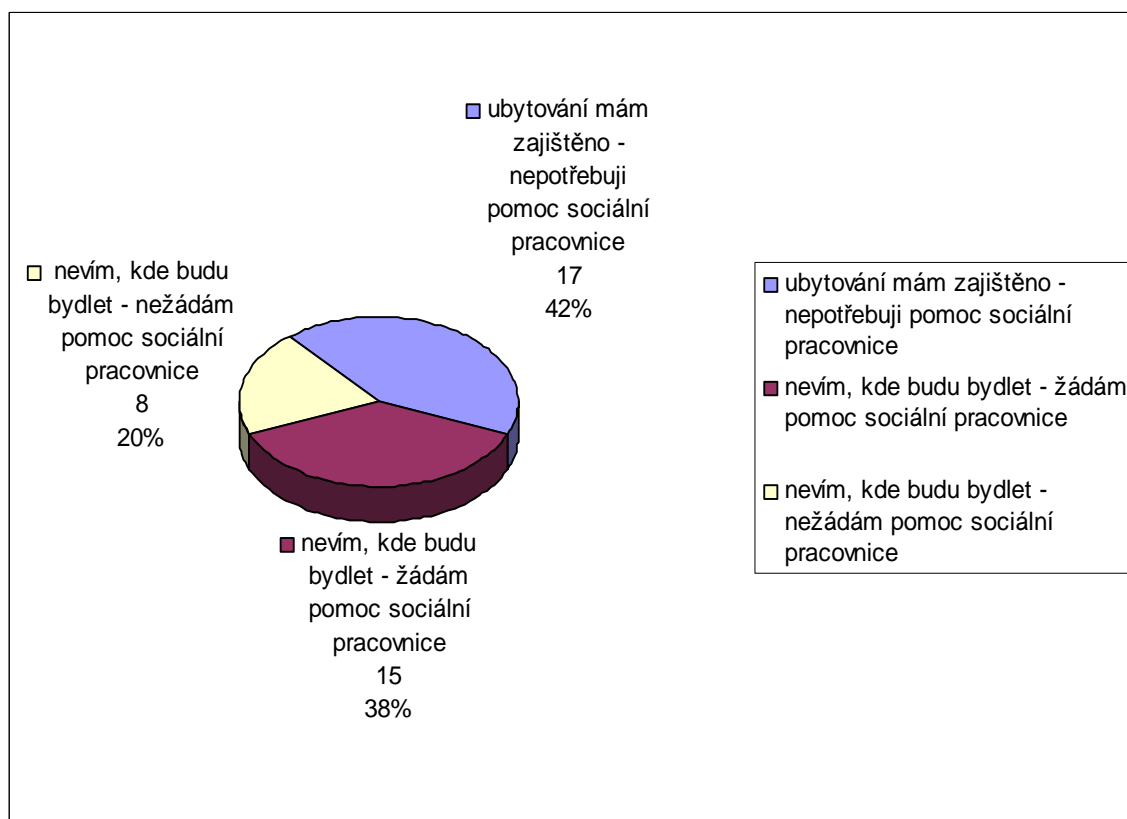
- a) ubytování mám zajištěno – nepotřebuji pomoc soc. pracovníce
- b) nevím kde budu bydlet – žádám pomoc sociální pracovníce
- c) nevím kde budu bydlet – nežádám pomoc sociální pracovníce

Z celkového počtu 40 respondentů v dotazníku 17 (42 %) uvedlo, že má po propuštění z výkonu trestu zajištěno ubytování a nepotřebuje pomoc sociální pracovníce s tímto zajištěním. 15 (38 %) neví, kde budou bydlet a žádá o pomoc sociální pracovníci a zbylých 8 (20 %) nemá představu, kde bude bydlet, ale pomoc sociální pracovníce nežádá.

Tabulka č. 5: Ubytování po propuštění z výkonu trestu

Celkem:	40
ubytování mám zajištěno - nepotřebuji pomoc sociální pracovníce	17
nevím, kde budu bydlet - žádám pomoc sociální pracovníce	15
nevím, kde budu bydlet - nežádám pomoc sociální pracovníce	8

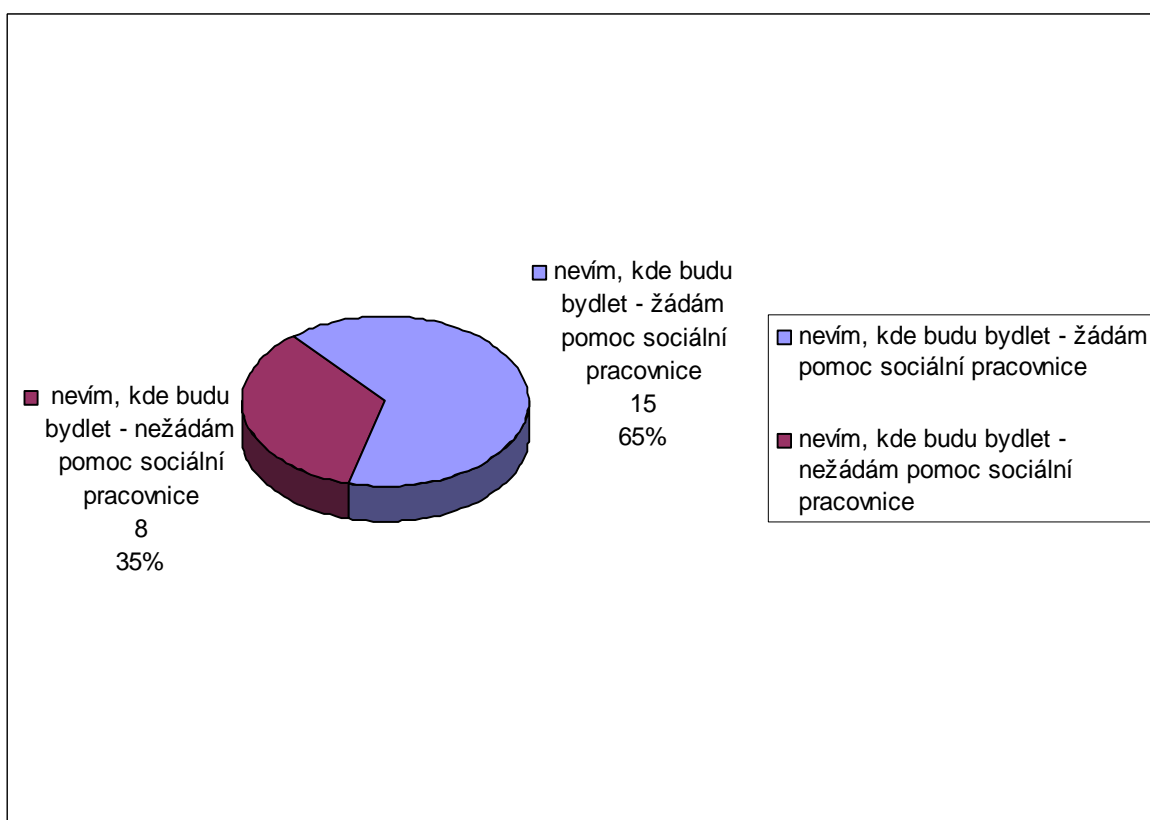
Graf č. 5: Grafické znázornění ubytování po propuštění z výkonu trestu I.

Graf č.4 znázorňuje, že celkem 53 % odsouzených mělo před nástupem do výkonu trestu zajištěné stabilní ubytování (35 % odsouzených bydleli s rodinou a 18 % odsouzených bydleli sami a měli ubytování zajištěné dlouhodobě). Graf č.5 znázorňuje, že pouze 42 % odsouzených má zajištěné ubytování po propuštění z výkonu trestu a nepotřebuje pomoc sociální pracovníce. Navýšil se nám tedy o 11 % počet těch, kteří v průběhu výkonu trestu přišli o rodinné zázemí nebo stabilní ubytování. Z tohoto poznatku můžeme usoudit, že výkon trestu odnětí svobody narušuje rodinné vztahy a sociální jistoty v oblasti ubytování.

Předpokladem šetření jsou pouze ti odsouzení, kteří potřebují pomoci se zajištěním sociálních úkonů od sociálního pracovníka ve věznici. Tudíž nás zajímají pouze ti odsouzení, kteří nemají zajištěné ubytování a tuto pomoc potřebují, a to je v tomto případě 23 (=100 %) dotazovaných. Následující graf zobrazuje, kolik z nich mělo zájem o řešení své situace ohledně ubytování a kolik jich zájem neprojevalo.

Graf č. 6: Grafické znázornění ubytování po propuštění z výkonu trestu II.

Z tohoto grafu tedy vyplynulo, že 65 % odsouzených z těch, kterých uvedlo, že neví, kde budou bydlet, má zájem řešit se sociální pracovníci ubytování po propuštění z výkonu trestu, ale naopak 35 % respondentů zájem neprojevalo. Většina z nich jsou bezdomovci, kteří nejsou ničím motivováni. Z praxe můžeme uvést, že míra pomoci se zajištěním ubytování stoupá v zimních měsících, kdy jsme tento dotazník nechávali vyplňovat. V létě dostáváme méně žádostí o zajištění ubytování než v zimních měsících. Ubytovaní pro odsouzené řeší sociální pracovník ve věznici zejména ve spolupráci se sociálním kurátorem z daného regionu. Tato spolupráce bývá většinou na dobré úrovni.

Otázka č. 7: Rodina

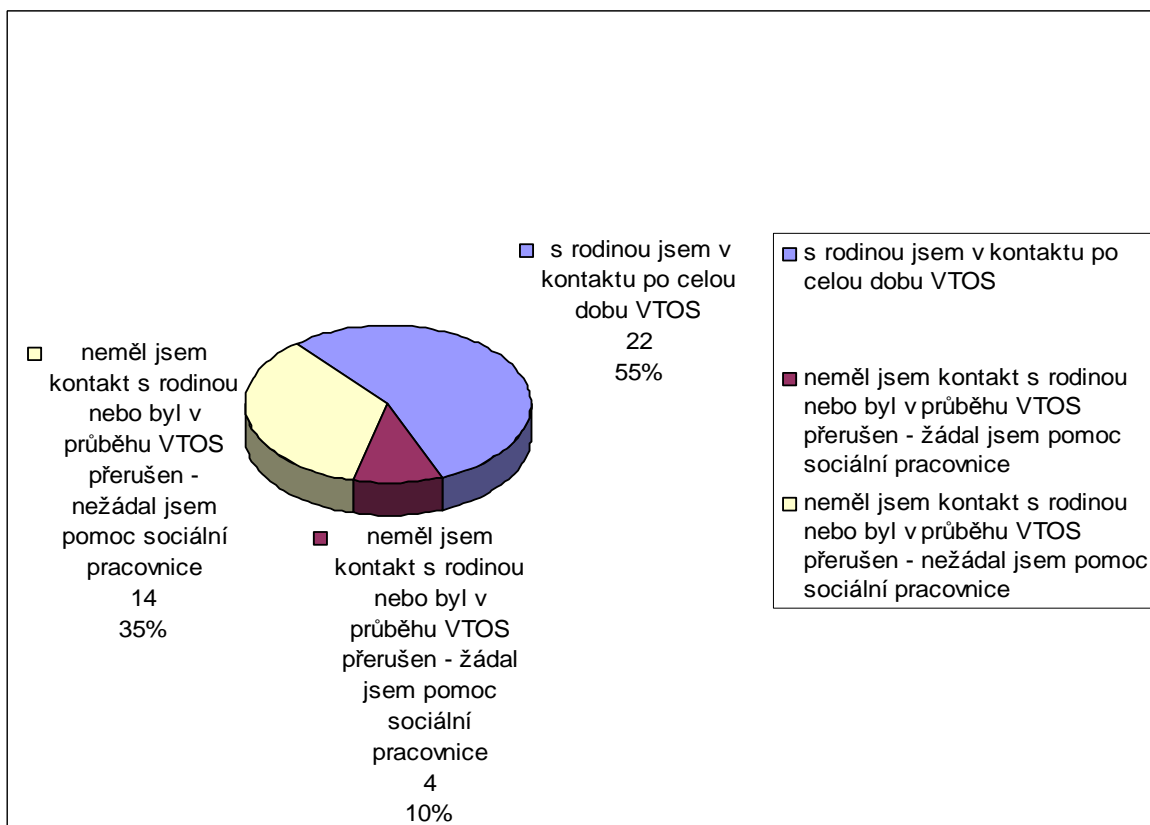
- a) s rodinou jsem v kontaktu po celou dobu VTOS
- b) neměl jsem kontakt s rodinou nebo byl v průběhu VTOS přerušen – žádal jsem pomoc soc. pracovníce
- c) neměl jsem kontakt s rodinou nebo byl v průběhu VTOS přerušen – nežádal jsem pomoc soc. pracovníce

Z celkového počtu 40 dotazovaných je v kontaktu s rodinou po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody 22 (55 %), 4 (10 %) uvedli, že neměli před nástupem do věznice kontakt s rodinou nebo byl v průběhu VTOS přerušen a žádali sociální pracovníci, aby jim pomohla navázat kontakt s rodinou, 14 (35 %) při stejném problému pomoc nežádalo.

Tabulka č. 6: Rodina

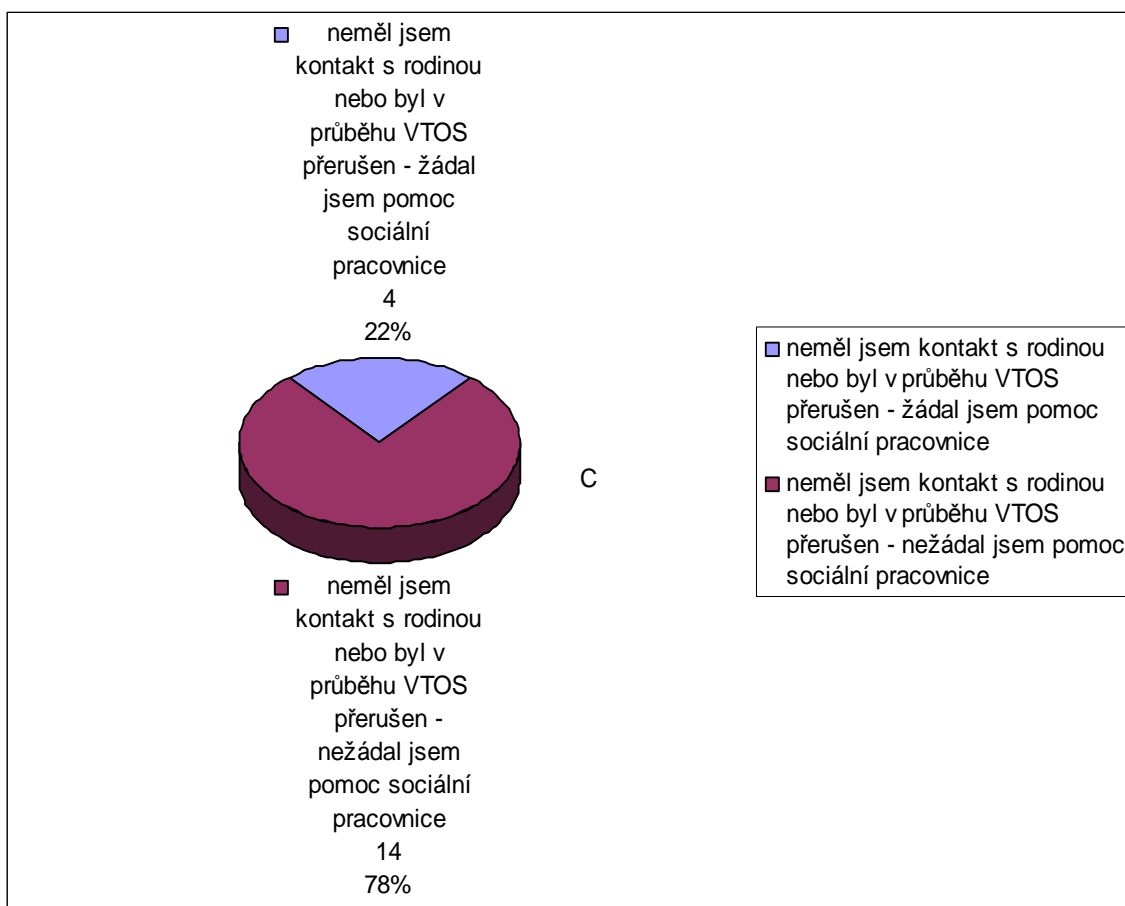
Celkem:	40
s rodinou jsem v kontaktu po celou dobu VTOS	22
neměl jsem kontakt s rodinou nebo byl v průběhu VTOS přerušen - žádal jsem pomoc sociální pracovníce	4
neměl jsem kontakt s rodinou nebo byl v průběhu VTOS přerušen - nežádal jsem pomoc sociální pracovníce	14

Graf č. 7: Grafické znázornění – rodina I.

Následující graf zobrazí procenta jen těch odsouzených, kteří neměli před nástupem kontakt s rodinou nebo byl v průběhu VTOS přerušen, což je celkem 18 dotazovaných (=100 %).

Graf č. 8: Grafické znázornění – rodina II.

Z grafického znázornění č.7 je patrné, že více než polovina odsouzených má kontakt s rodinou. Zajímavé však je, že naprostá většina odsouzených (78 %), kteří před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody kontakt s rodinou neměli nebo jim byl v průběhu přerušen, nežádali pomoc sociální pracovnice s vyřešením této záležitosti. Zatímco pouze 22 % odsouzených jich pomoc žádalo. K tomuto výsledku je možno uvést, že někteří odsouzení přerušili kontakt se svojí rodinou po dobu výkonu trestu záměrně, i když jsou uvnitř rodiny vztahy dobré. Jak sami při vstupních pohovorech uvádějí, nechtějí rodině přidělovat další starosti nebo v některých případech jim nástup do výkonu trestu neoznámí. Za svoji trestnou činnost se stydí a rodině sdělí, že odjíždějí do ciziny

nebo za prací. Stává se to však především u krátkodobých trestů. V dalších případech si odsouzený vyřeší problém v rodině sám bez pomoci sociální pracovnice, například prostřednictvím povoleného telefonického hovoru s rodinnými příslušníky. Faktem je, že přerušení kontaktu s rodinou lze z pohledu sociální pracovnice těžko zaznamenat bez toho, aniž by ji odsouzený o této skutečnosti sám informoval. Proto také nelze vzniklý problém zavčas podchytit a motivovat odsouzeného k jeho řešení.

Otázka č. 8: Doklady – občanský průkaz při nástupu do VTOS

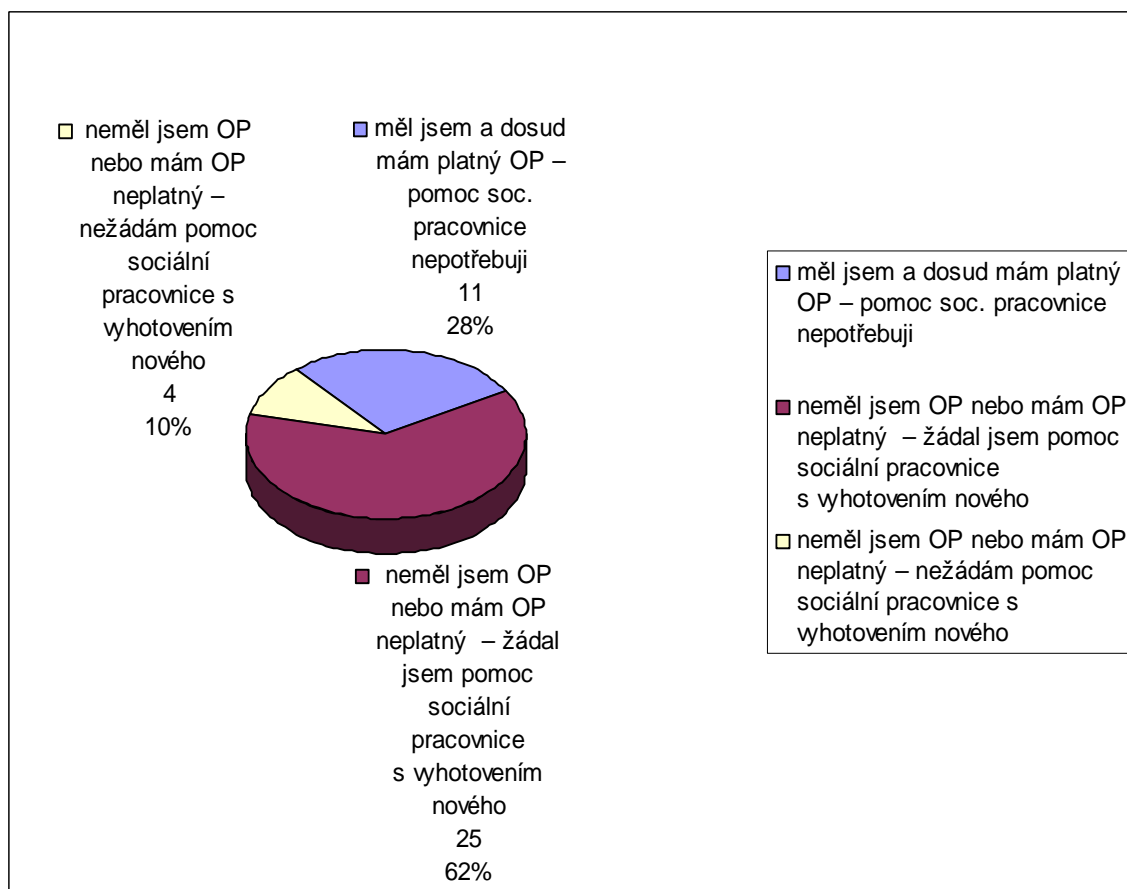
- a) měl jsem a dosud mám platný OP – pomoc soc. pracovnice nepotřebuji
- b) neměl jsem OP nebo mám OP neplatný – žádal jsem pomoc sociální pracovnice s vyhotovením nového
- c) neměl jsem OP nebo mám OP neplatný – nežádám pomoc sociální pracovnice vyhotovením nového

Z celkového počtu 40 dotazovaných uvedlo 11 odsouzených (28 %), že při nástupu do výkonu trestu měli a dosud mají platný občanský průkaz a nepotřebují pomoc sociální pracovnice s vyhotovením nového. Dále 25 odsouzených (62 %) nemělo vůbec občanský průkaz nebo v průběhu výklonu trestu prošla jeho platnost a žádali sociální pracovníci pomoc s vyhotovením nového a pouze 4 odsouzení (10 %) z dotazovaných naopak nežádali pomoc sociální pracovnice, ač neměli OP v pořádku.

Tabulka č. 7: Doklady

Celkem:	40
měl jsem a dosud mám platný OP - pomoc sociální pracovnice nepotřebuji	11
neměl jsem OP nebo mám OP neplatný - žádal jsem pomoc sociální pracovnice s vyhotovením nového	25
neměl jsem OP nebo mám OP neplatný - nežádám pomoc sociální pracovnice s vyhotovením nového	4

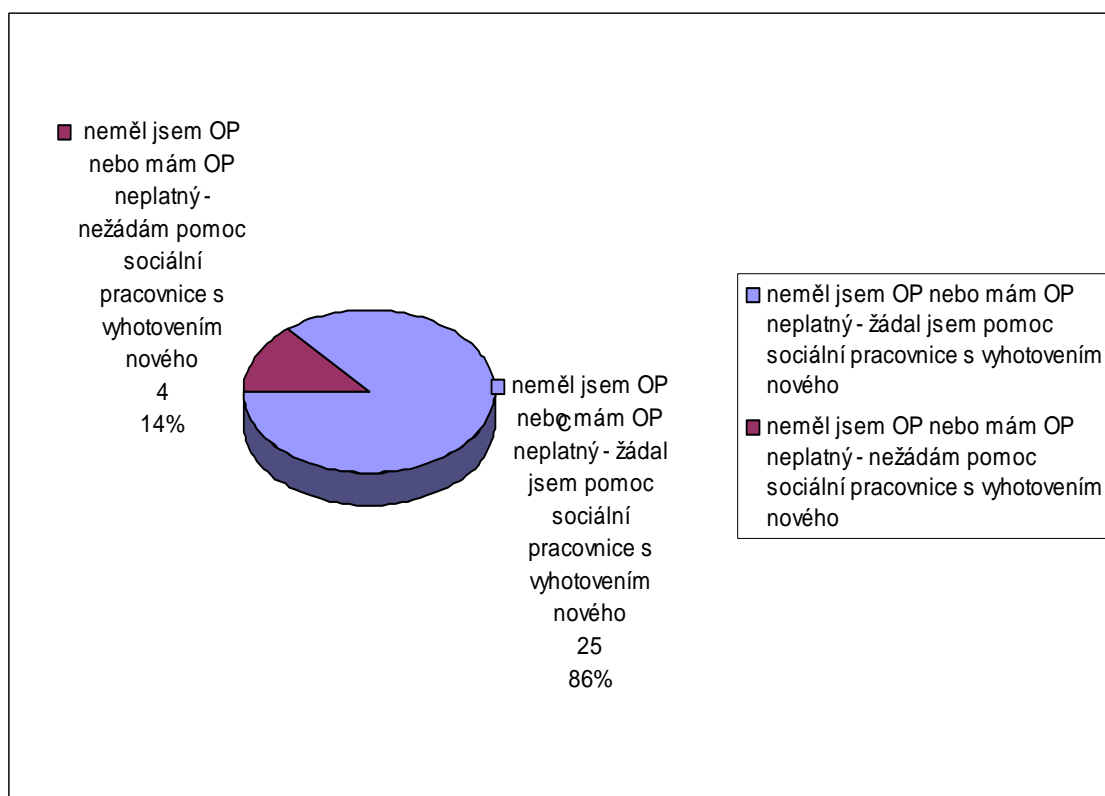
Graf č. 9: Grafické znázornění – zajištění dokladů I.

Zajištění občanských průkazů bývá častým sociálním úkonem ve věznici. Odsouzení je buďto ztratili již před nástupem do výkonu trestu, nebo tyto doklady totožnosti v průběhu výkonu trestu pozbyly platnosti (změna rodinného stavu, změna trvalého bydliště atd.).

Celkem 29 respondentů (= 100 %) nevlastnilo před nástupem do výkonu trestu občanský průkaz nebo ho mají, ale je neplatný. Následující graf nám zobrazí, jak je to s jejich zájmem v tomto případě.

Graf č. 10: Grafické znázornění – zajištění dokladů II.

Naprostá většina (86 %) odsouzených si za pomoci sociální pracovníce chce nechat vyhotovit nový občanský průkaz, pouze 14 % odsouzených zájem nemá. V tomto případě je třeba uvést, že odsouzení jsou při nástupu i v průběhu výkonu trestu sociálními pracovníky poučováni o tom, že bez platného občanského průkazu se nemohou zaevidovat na úřadě práce, nemohou požadovat sociální dávky po propuštění apod., proto je o tuto službu zájem. I přesto, že by odsouzený neměl opustit brány věznice bez platného občanského průkazu, stává se v ojedinělých případech, že se na vyhotovení dokladu totožnosti odmítne podílet (např. se nechce vyfotit) apod. Naopak se také přihodí, že odsouzený sice projeví zájem o vyhotovení občanského průkazu, ale z důvodu krátkého trestu s ním nestihneme tuto záležitost vyřešit.

Otázka č. 9: Zaměstnání po propuštění z VTOS

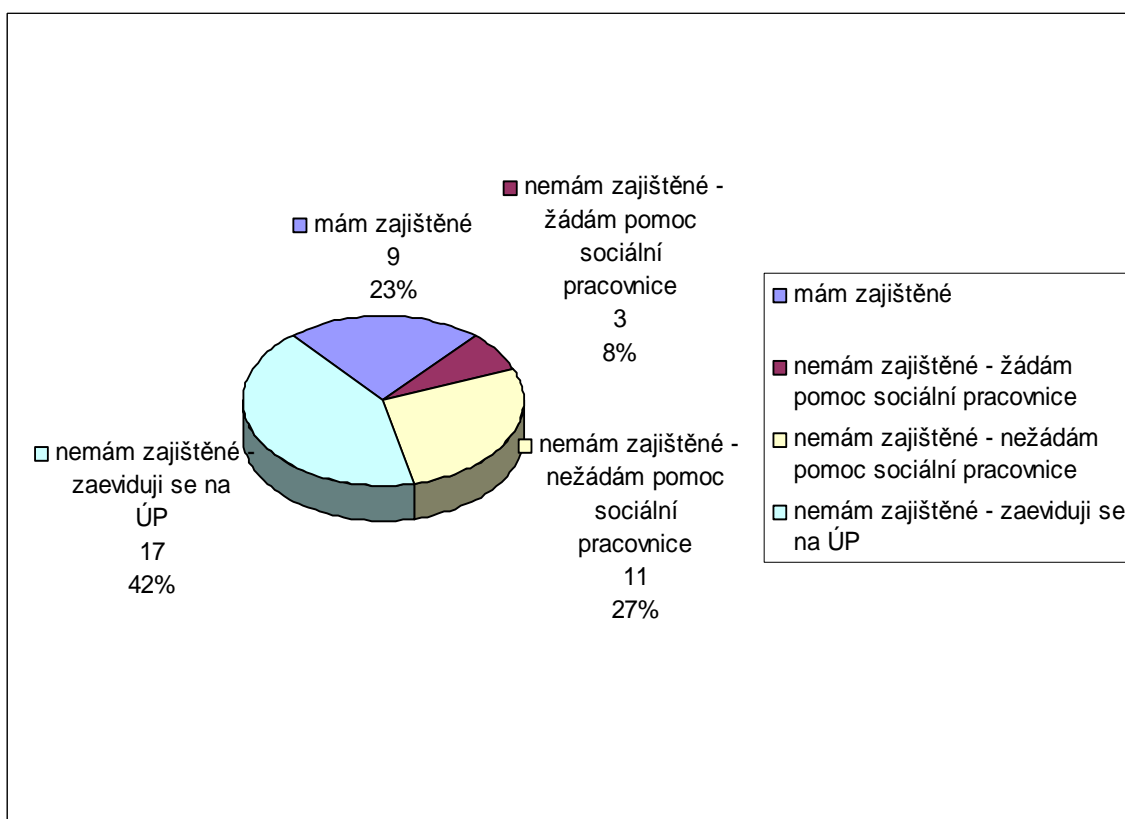
- a) mám zajištěné
- b) nemám zajištěné – žádám pomoc soc. pracovníce
- c) nemám zajištěné – nežádám pomoc soc. pracovníce
- d) nemám zajištěné - zaeviduji se na ÚP

Z celkového počtu čtyřiceti dotazovaných uvedlo 9 (23 %), že má zajištěné zaměstnání po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zajištěnou práci nemají a s vyřešením tohoto problému žádají pomoc sociální pracovníce 3 dotazovaní (8 %), 11 (27 %) naopak pomoc sociální pracovníce nežádá a 17 (42 %) spoléhá na nabídku úřadu práce.

Tabulka č. 8: Zajištěné zaměstnání

Celkem:	40
mám zajištěné	9
nemám zajištěné - žádám pomoc sociální pracovníce	3
nemám zajištěné - nežádám pomoc sociální pracovníce	11
nemám zajištěné - zaeviduji se na ÚP	17

Graf č. 11: Grafické znázornění zajištěného zaměstnání I.

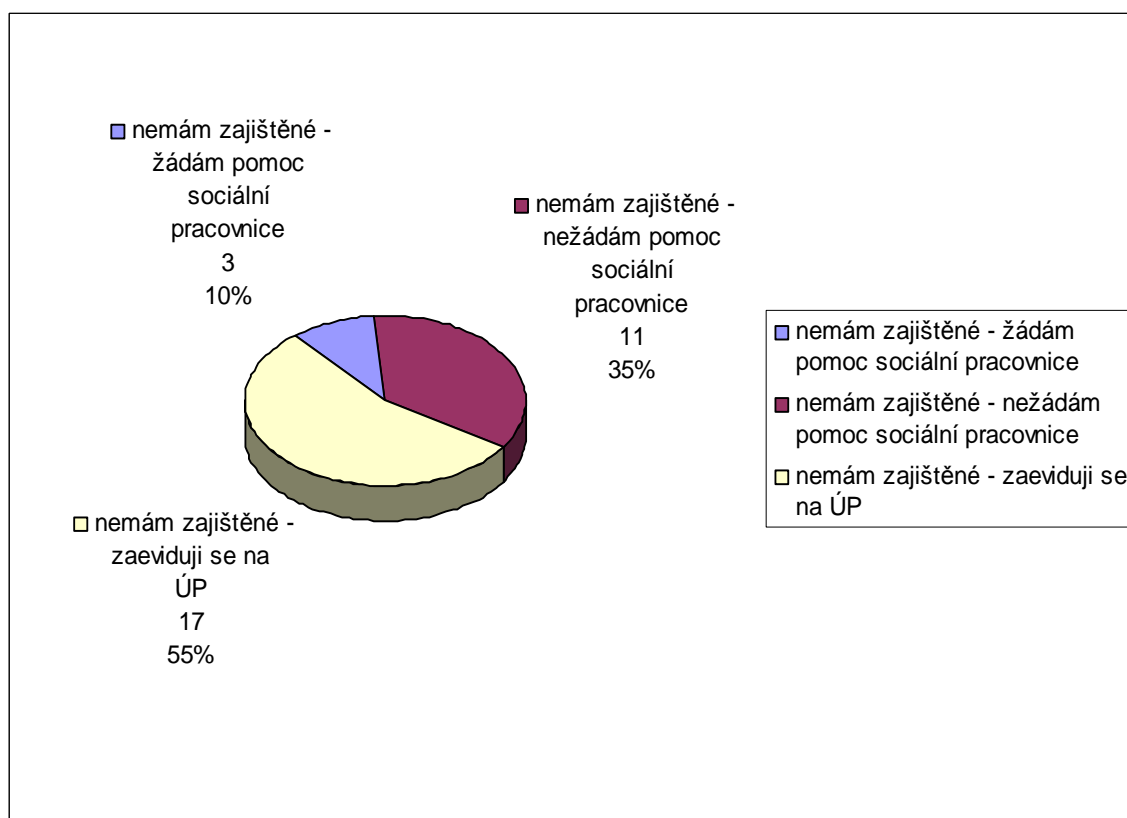

Jak jsme mohli předpokládat, většina odsouzených (celkem 77 %) nemá zajištěnou práci po ukončení výkonu trestu. Graf č.2 znázorňuje, že 67 % odsouzených má pouze základní vzdělání. Propuštěný vězeň má tudíž mnohdy nízkou kvalifikaci a navíc se často vrací do regionu s vysokou nezaměstnaností. V těchto případech by bylo vhodné si

v průběhu výkonu trestu kvalifikaci zvýšit například již zmíněnými rekvalifikačními kurzy. Optimální by bylo, aby po dobu výkonu trestu všichni vězni pracovali. Když jsou vězni zaměstnání, nejsou v pracovní době na ubytovnách, čímž se snižuje riziko osobních problémů mezi nimi a zároveň nedochází v takové míře ke ztrátě nebo narušení pracovních návyků.

Dále je pro nás směrodatných 31 odsouzených (= 100 %), kteří uvedli, že nemají zajištěné zaměstnání.

Graf č. 12: Grafické znázornění zajištěného zaměstnání II.

Jak je patrné z tohoto grafu, většina odsouzených (55 %) spoléhá na nabídku úřadu práce, 10 % odsouzených chce řešit zaměstnání po propuštění prostřednictvím sociální pracovníce a 35 % odsouzených pomoc sociální pracovníce nežádá. Značnou roli zde hraje skutečnost, že odsouzení jsou v průběhu výkonu trestu a hlavně při výstupních pohovorech poučováni o tom, že je jejich povinností po ukončení výkonu trestu hradit zdravotní pojištění a v případě evidence na úřadě práce se vyhnou možnému postihu za jeho neplacení. Přesto nám zůstalo mnoho odsouzených (35 %), kteří práci zajištěnou nemají, na úřad práce se nezaevidují a ani nežádají pomoc sociální pracovníce.

Otázka č. 10: Žádal jste v průběhu výkonu trestu pomoc sociální pracovníce z jiného důvodu (např. sepsání žádosti o důchod, zajištění ověření podpisu, zprostředkování kontaktu s PMS z důvodu žádosti o podmíněné propuštění nebo jiné sociálně právní poradenství)?

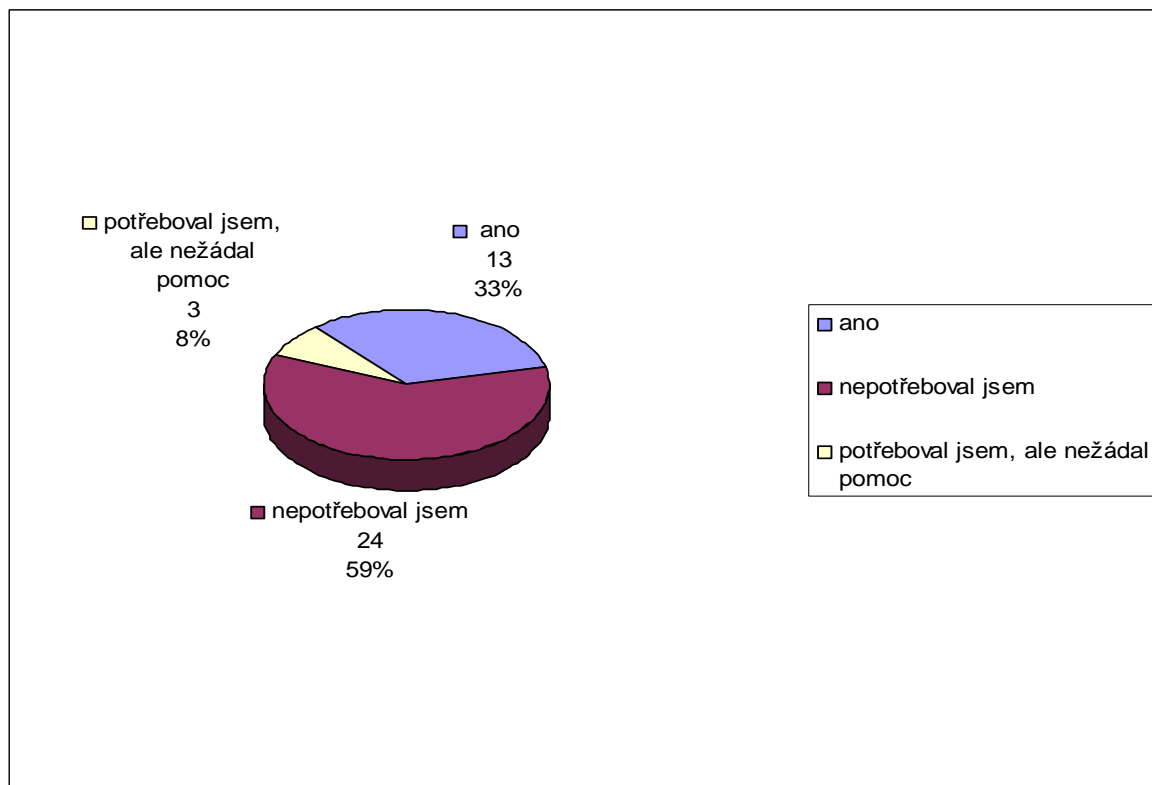
- a) ano
- b) nepotřeboval jsem
- c) potřeboval jsem, ale nežádal pomoc

Z celkového počtu dotazovaných 13 odsouzených (33 %) žádalo v průběhu výkonu trestu pomoc sociální pracovníce z jiných důvodů, než jsou uvedeny v tomto dotazníku, 24 (59 %) jich jinou pomoc nepotřebovalo a 3 (8 %) sice pomoc potřebovalo, ale nežádalo.

Tabulka č. 9: zajištění jiných sociálních úkonů

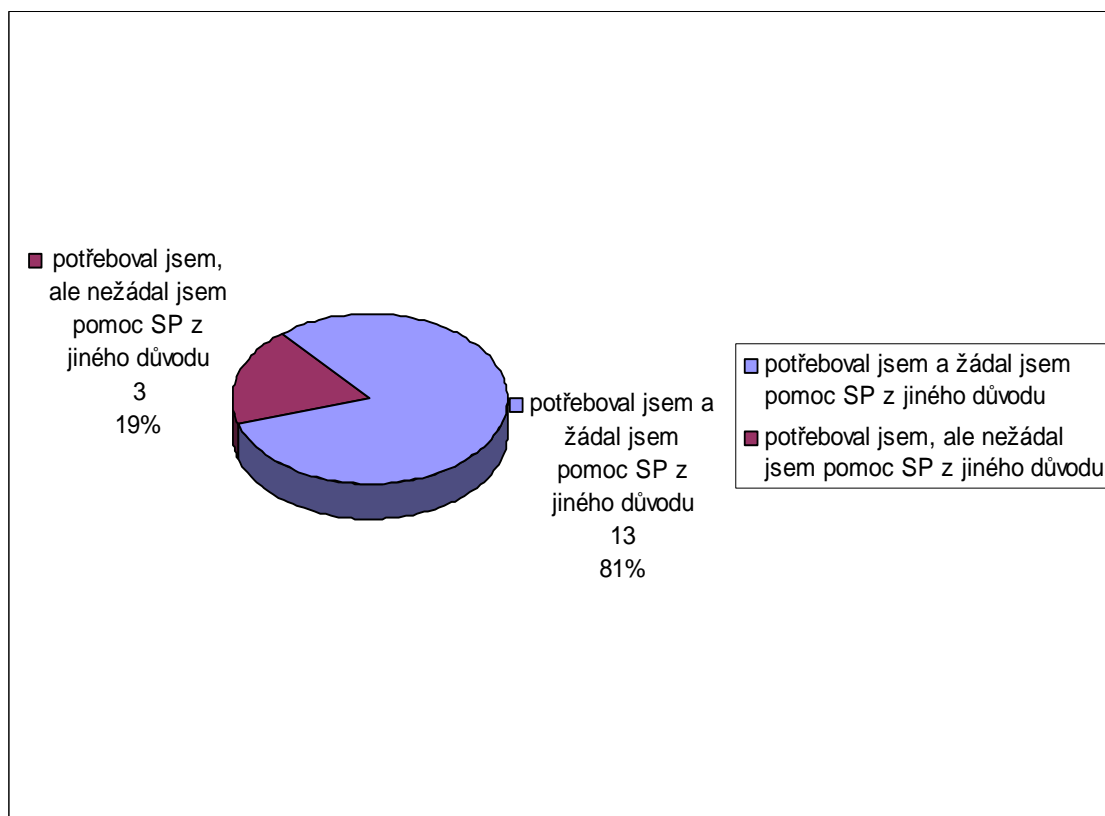
Celkem:	40
ano	13
nepotřeboval jsem	24
potřeboval jsem, ale nežádal pomoc	3

Graf č. 13: Grafické znázornění zajištění jiných sociálních úkonů I.

Následující graf nám zobrazí, jak je to se zájmem pouze u těch odsouzených, kteří potřebovali v průběhu výkonu trestu pomoc sociální pracovníce z jiného důvodu, než je uvedeno v dotazníku (16 odsouzených = 100 %).

Graf č. 14: Grafické znázornění zajištění jiných sociálních úkonů II.

Z šestnácti odsouzených, kteří potřebovali pomoc s jinými sociálními úkony (např. sepsání žádosti o důchod, zajištění ověření podpisu, zprostředkování kontaktu s PMS apod.), se jich na sociální pracovníci obrátilo 81 %, zbylých 19 % zájem neprojevovalo.

Otázka č. 11: Využiji služeb sociálního kurátora po propuštění z VTOS (např. finanční výpomoc, pomoc při zajištění dávek hmotné nouze apod.)?

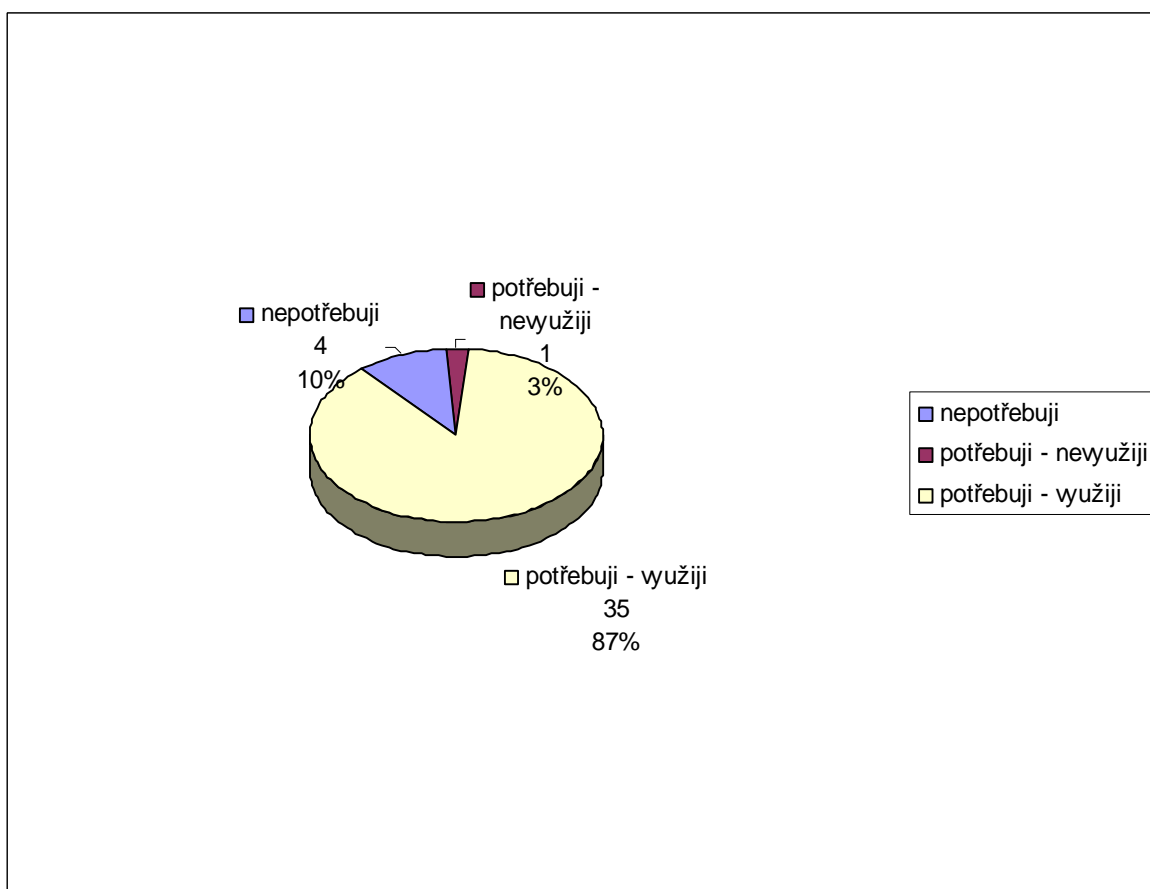
- a) nepotřebuji
- b) potřebuji – nevyužiji
- c) potřebuji - využiji

Z celkového počtu čtyřiceti dotazovaných 4 odsouzení (10 %) nepotřebují pomoc sociálního kurátora po propuštění, 1 dotazovaný (3 %) uvedl, že sice pomoc potřebuje, ale nevyužije a 35 respondentů (87 %) pomoc sociálního kurátora potřebuje a zároveň využije.

Tabulka č. 10: využití služeb sociálního kurátora

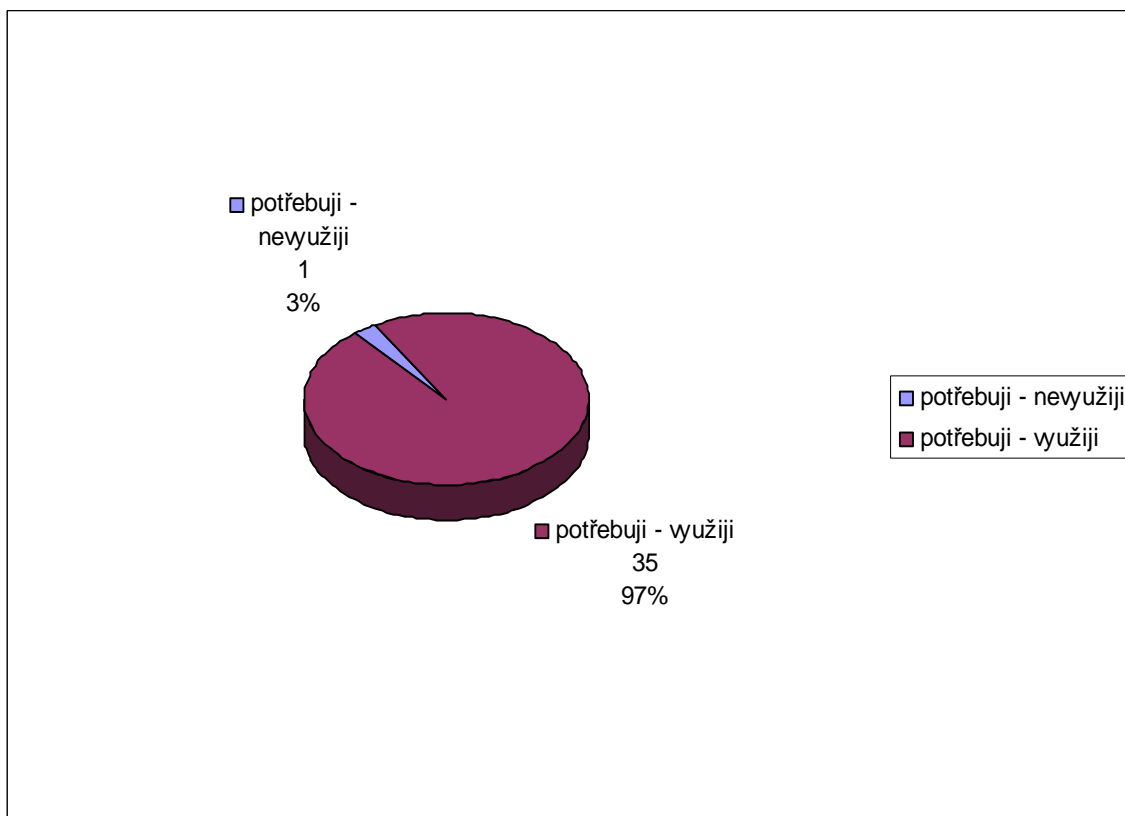
Celkem:	40
nepotřebuji	4
potřebuji - nevyužiji	1
potřebuji - využiji	35

Graf č. 15: Grafické znázornění využití služeb sociálního kurátora I.

V tomto případě uvedlo 36 odsouzených (= 100 %), že potřebuje využít služeb sociálního kurátora.

Graf č. 16: Grafické znázornění využití služeb sociálního kurátora II.

Z grafu vyplývá, že naprostá většina odsouzených (97 %) má zájem spolupracovat se sociálním kurátorem. Pouze 3% dotazovaných zájem nemá, i když by jeho služby potřebovali. Většina odsouzených však využívá sociálního kurátora pouze z důvodu poskytnutí finanční výpomoci po ukončení výkonu trestu. Potvrzují nám to samotní odsouzení, kteří se opětovně vracejí do výkonu trestu, a zároveň i sociální kurátoři, se kterými spolupracujeme.

Otázka č. 12: Znáte možnost využití dalších sociálních služeb (organizací) po propuštění? Kterých ...

Z celkového počtu zkoumaného vzorku uvedlo 29 odsouzených (72 %), že nezná žádné jiné sociální služby, které by mohli po ukončení trestu využít. Pouze 11 odsouzených (28 %) tedy využití dalších sociálních služeb zná. Nejčastěji, celkem čtyřikrát, odsouzení uvedli humanitární občanské sdružení Český červený kříž, dále bylo v dotazníku dvakrát uvedeno dobrovolné sdružení občanů „Naděje“ a dvakrát křesťanská

organizace „Armáda spásy“. Pouze jedenkrát již pak v dotazníku byly zaznamenány: Azylový dům, Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické, nezisková humanitární organizace Česká katolická charita, Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni, nestátní nezisková organizace Dům na půli cesty a občanské sdružení Koník. 9 respondentů znalo pouze jednu sociální službu, 1 respondent znal poskytnutí dvou sociálních služeb a 1 uvedl dokonce tři sociální služby, které by mohl využít po propuštění.

Následující případové studie mají za úkol přiblížit, jakým způsobem probíhá zajištění sociálních úkonů v praxi.

3.6 Kazuistika 1

Sociální anamnéza:

Relevantní poznatky z pozorování z prvního vstupního pohovoru: blízký věku mladistvých, chování klidné, tišší mluva, spíše introvert, působí velmi nezrale a naivně,

Dvacetiletý odsouzený je svobodný a bezdětný.

Výchova: V dětství prošel převážně ústavní výchovou společně s pěti dalšími sourozenci. Po dobu umístění v dětském domově udržoval kontakt s matkou a v patnácti letech k ní byl propuštěn. Vlastní otec je alkoholik a nestýká se s ním.

Psychická zátěž: Dvakrát byl hospitalizován v dětské psychiatrické léčebně. Nezná důvod první hospitalizace, podruhé umístěn z důvodu pokusu o sebevraždu.

Návyky: Kuřák. Z drog užíval od patnácti let příležitostně pervitin šňupáním, marihuanu a extázi. Protitoxikomanickou léčbu neuvedl. Alkohol konzumoval příležitostně, ale ve větším množství. Alkohol se jeví jako spouštěč kriminální činnosti.

Vzdělání: Povinnou školní docházku absolvoval ve zvláštní škole. Nedoučil se zedníkem. Byl zaměstnán u několika firem jako dělník. Před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody pracoval brigádně. Důchod nepobírá. O práci ve věznici projevil zájem.

Vztahy: S vlastním otcem se od šesti let nestýká. S matkou a sourozenci uvádí vztah jako velmi dobrý. Odsouzený je narozen šestý v pořadí. Uvádí citovou vazbu na přítelkyni, se kterou vztah trvá jeden rok. Písemný a návštěvní kontakt bude udržovat s matkou a přítelkyní.

Kriminální kariéra: Ve výkonu trestu odnětí svobody umístěn poprvé. Odsouzen pro majetkový trestný čin. V minulosti nebyl nikdo z rodiny ve výkonu trestu.

Kontakty s orgány státní správy: se sociálním kurátorem nespolupracoval, s PMS v kontaktu dosud nebyl.

Popis zajištění situace po VTOS: Po ukončení trestu se vrátí k matce. Zaměstnání má zajištěno u matčina známého ve firmě.

Potřeba vykonání sociálních úkonů: Občanský průkaz ztratil. Byl poučen o možnosti vyhotovení nového občanského průkazu ve věznici.

Motivace k řešení (je si svých problémů vědom, vnímá je správně, chce je řešit, umí je řešit, celková míra odhodlání řešit situaci): Závažnější problémy sociálního charakteru neuvedl, poučen o možnosti jejich řešení se sociální pracovníci věznice. O vyhotovení nového občanského průkazu projevil zájem. Rodný list a finanční prostředky si nechá poslat do věznice. Dluhy má, ale nezná jejich výši. Trest přijal jako spravedlivý. Ví, že pod vlivem alkoholu si nepamatuje, co dělá. Podal si žádost o zařazení do bezdrogové zóny.

Sociální úkony:

Odsouzený projevil zájem o vyhotovení nového občanského průkazu, který ztratil. Několikrát psal matce o zaslání rodného listu a finančních prostředků do věznice, matka mu však na dopisy nereagovala. Odsouzený po čase sám požádal o pomoc sociální pracovníci z důvodu zjištění informací o jeho matce. Prostřednictvím sociálního kurátora bylo zjištěno, že je doma vše v pořádku, matka řešila své osobní problémy a v nejbližší době bude odsouzeného písemně kontaktovat. V průběhu výkonu trestu byl občanský průkaz vyhotoven. Odsouzený projevil zájem zúčastnit se aktivity „Výcvikového programu pro nezaměstnané“ pod vedením sociální pracovníce. Cílem této aktivity je vytvoření podmínek pro návrat odsouzených do občanského života a zajištění informovanosti o možnostech získání zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Aktivita byla ukončena s hodnocením, že se jí odsouzený zúčastňoval pravidelně, spolupracoval a byl aktivní.

3.7 Kazuistika 2

Sociální anamnéza:

Relevantní poznatky z pozorování z prvního vstupního pohovoru: spolupracoval, pomalejší

Pěťadvacetiletý odsouzený je svobodný a bezdětný, fakticky bez trvalého bydliště a bez sociálního zázemí.

Výchova: V úplné rodině byl vychováván asi do dvou let věku. Po rozvodu rodičů byl svěřen do péče matky. Na výchově se podílel matčin partner. Vztah s ním byl neuspokojivý.

Ústavní výchova: Od osmi let byl spolu s mladším bratrem umístěn v dětském domově. Následně přemístěn do výchovného ústavu, odkud byl v sedmnácti letech propuštěn k matce. Po několika měsících od matky odešel. Neměl kde bydlet, stal se z něj bezdomovec.

Psychická zátěž: V dětském domově docházel ambulantně k psychiatrovi, poté byl umístěn tři měsíce v dětské psychiatrické léčebně. Sebepoškozování popírá.

Návyky: Kuřák. Od dvaceti let aplikoval denně nitrožilně pervitin a kouřil marihuanu. Jiné druhy drog neguje. Alkohol pije příležitostně.

Vzdělání: Absolvoval zvláštní školu bez dalšího vzdělání. Před nástupem do výkonu trestu nikde nepracoval. Důchod nepobírá. O práci ve věznici projevil zájem

Vztahy: S vlastním otcem se již několik let nestýká. S matkou a s bratrem hodnotí vztah kladně. Přítelkyni nemá.

Písemný a návštěvní kontakt bude udržovat s matkou a bratrem.

Kriminální kariéra: Celkem čtyřikrát odsouzen za majetkovou trestnou činnost. Ve výkonu trestu odnětí svobody je umístěn poprvé. Trest a vinu formálně akceptuje. V minulosti nebyl nikdo z rodiny ve výkonu trestu.

Kontakty s orgány státní správy: se sociálním kurátorem nespolupracoval, s PMS byl v kontaktu – obecně prospěšné práce.

Popis zajištění situace po VTOS: Po propuštění z výkonu trestu se pravděpodobně bude vracet k matce. Práci si zajistí pomocí úřadu práce.

Potřeba vykonání sociálních úkonů: Platný občanský průkaz má v úschově věznice. V případě nutnosti zajistit ubytování po propuštění z výkonu trestu..

Motivace k řešení (je si svých problémů vědom, vnímá je správně, chce je řešit, umí je řešit, celková míra řešit situaci): Jako problém sociálního charakteru uvedl nejisté ubytování po propuštění z VTOS, poučen o možnosti řešení se sociální pracovníci věznice. Projevil zájem o umístění do bezdrogové zóny.

Sociální úkony:

Odsouzený má v úschově platný občanský průkaz a podle sociálního posouzení se jako jediným problémem jevílo nejisté ubytování po propuštění z výkonu trestu. K matce by se sice mohl vrátit, avšak s jejím druhem hodnotí vztah jako velice špatný a nevidí tuto myšlenku jako reálnou. O řešení své nepříznivé situace po propuštění projevil zájem již v průběhu výkonu trestu, kdy se zúčastnil besedy se zaměstnanci organizace Domu na půli cesty. Dva měsíce před ukončením výkonu trestu byly za pomoci sociální pracovníce vyplněny materiály k přijetí do resocializačního programu a zaslány příslušnému Domu na půli cesty.

3.8 Kazuistika 3

Sociální anamnéza:

Relevantní poznatky z pozorování z prvního vstupního pohovoru: starší pán, jednodušší vyjadřování, odpovídá stručně jen na vyslovené otázky, nemluví souvisle, méně komunikativní jedinec.

Padesátiletý odsouzený je dvakrát rozvedený a otec čtyř dětí. Trvalé bydliště má hlášeno na městském úřadě a před nástupem do výkonu trestu se dočasně zdržoval s kamarády v chatové oblasti.

Výchova: Vychovávan byl v úplné rodině se starším bratrem. V osmnácti letech se osamostatnil. Výchovu hodnotí ze strany matky jako přísnější, ze strany otce byla mírnější. Ústavní výchovou neprošel. Z prvního manželství má dvě již dospělé děti. Ze druhého manželství má dvě nezaopatřené děti, na které má soudem stanoveno platit výživné.

Vzdělání: Po ukončení základní školy se vyučil instalátérem. Dříve pracoval v oboru, před nástupem do VTOS byl bez pracovního poměru. Je poživatelem částečného invalidního důchodu.

Psychickou zátěž neuvádí.

Návyky: Kuřák. Drogy neguje. Je pravidelným konzumentem červeného vína (až 4 litry denně).

Vztahy: Otec a bratr již zemřeli. S matkou se občas stýká. Vyčítá mu však rozvod a jeho kladný vztah k alkoholu, proto za ní moc nejezdí. S dětmi není v kontaktu. V současné době nemá přítelkyni. Po dobu výkonu trestu bude udržovat písemný kontakt pouze s kamarádem.

Kriminální kariéra: Odsouzený je ve výkonu trestu odnětí svobody popáté. V minulosti byl odsouzen za drobné krádeže a za bývalého režimu za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, aktuálně za neplnění vyživovací povinnosti. Na trestnou činnost má zřejmě vliv nadměrná konzumace alkoholu. Nikdo jiný z rodiny ve VTOS nebyl.

Kontakty s orgány státní správy: se sociálním kurátorem spolupracoval vždy po propuštění z výkonu trestu, s PMS nebyl v kontaktu.

Popis zajištění situace po VTOS: Zatím nemá jasnou představu o tom, kde bude bydlet po propuštění z výkonu trestu. Pravděpodobně se bude vracet do chatky ke kamarádům. Je poživatelem částečného invalidního důchodu a má zájem si zajistit brigádu.

Potřeba vykonání sociálních úkonů: Odsouzený uvedl, že ztratil občanský průkaz. Má zájem o vyhotovení nového. Byl poučen, že v případě potřeby se dostaví měsíc před propuštěním z výkonu trestu k sociální pracovníci z důvodu zajištění ubytování.

Motivace k řešení (je si svých problémů vědom, vnímá je správně, chce je řešit, umí je řešit, celková míra řešit situaci): Jako problém sociálního charakteru uvedl ztrátu občanského průkazu

a nejisté ubytování po popuštění z výkonu trestu. Projevil zájem o pracovní zařazení ve věznici, aby mohl postupně snižovat dluh na výživném.

Sociální úkony:

Na základě sociálního posouzení bylo zjištěno, že je třeba, aby si odsouzený v průběhu výkonu trestu za pomoci sociální pracovnice vyhotovit občanský průkaz. Po obdržení finančních prostředků na jeho konto úložné si podal žádost o vykontování příslušné finanční hotovosti na vyhotovení fotek a poplatků za ztrátu. K vyplněné žádosti o vyhotovení občanského průkazu bylo třeba doložit rodný list a rozsudek o rozvodu. Tím, že odsouzený žil v posledních letech bezdomoveckým způsobem života, neměl tyto doklady k dispozici. Údajně je někde ztratil. Sociální pracovnice proto byla nápomocna se zajištěním rodného listu i rozsudku o rozvodu a vyžádala je na příslušných úřadech pro úřední potřebu. Po vyhotovení občanského průkazu s tím byl odsouzený seznámen a byl poučen, že ho obdrží až při propuštění z výkonu trestu. Do té doby bude uložen v úschově věznice. Při výstupním pohovoru se sociální pracovnicí odsouzený uvedl, že nežádá pomoc se zajištěním ubytování, bude se vracet ke kamarádům do chatky. Je poživitelem částečného invalidního důchodu a k tomu si zajistí brigádu.

3.9 Shrnutí výsledků a jejich interpretace

Průměrný věk respondentů byl 33,6 let. V naprosté převaze se jednalo o odsouzené svobodné se základním vzděláním. Největší zastoupení měli odsouzení prvotrestaní. Před nástupem do výkonu trestu měla většina odsouzených zajištěno ubytování jen provizorně – u kamarádů, na ubytovnách atd. a až následně za nimi byla skupina odsouzených, kteří měli zajištěné rodinné zázemí.

Se zajištěním ubytování žádá pomoc sociální pracovnice 65 % odsouzených, kteří nemají žádné sociální zázemí. O zajištění kontaktu s rodinou projevilo zájem 22 % odsouzených, kteří tento kontakt nemají nebo ho ztratili. Značný zájem projevili odsouzení o pomoc s vyhotovením občanského průkazu, a to 86 % odsouzených z těch, kteří ho před nástupem do výkonu trestu neměli nebo ho mají, ale neplatný. Zajistit zaměstnání prostřednictvím sociální pracovnice ve věznici projevilo pouze 10 % odsouzených, a to zejména proto, že 55 % spoléhá na nabídku úřadu práce. Dále 81 % odsouzených se na sociální pracovnici obrátilo s potřebou pomoci s jinými sociálními úkony, než byly dosud uvedeny (např. sepsání žádosti o důchod, zajištění ověření podpisu, zprostředkování kontaktu s PMS apod.). Celkem 97 % odsouzených, kteří potřebují pomoc sociálního

kurátora, s ním má zájem spolupracovat. Z celkového počtu zkoumaného vzorku uvedlo 72% odsouzených, že nezná žádné další sociální služby, které by mohli po ukončení výkonu trestu využít.

3.10 Vyhodnocení předpokladů

1. Předpokládáme, že 60 % odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří potřebují pomoci se zajištěním sociálních úkonů od sociálního pracovníka ve věznici, má zájem svoji nepříznivou sociální situaci řešit.

K tomuto předpokladu jsme pomocí dotazníku šetřili několik sociálních oblastí dané problematiky. Náš **předpoklad se nepotvrdil** ani v jedné z nich. Větší zájem, než bylo naším předpokladem, projeví odsouzení se zajištěním občanských průkazů, s ubytováním a se zajištěním dalších sociálních úkonů, jako je např. sepsání žádosti o důchod, zprostředkování kontaktu s PMS apod. Menší zájem, než bylo naším předpokladem, projeví odsouzení se zajištěním kontaktu s rodinou v případě jeho přerušení, ale také se zajištěním zaměstnání, protože většina z nich spoléhá na nabídku úřadu práce.

2. Předpokládáme, že 80 % odsouzených, kteří neví, kde budou bydlet po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, požádají sociální pracovníci o pomoc.

Předpoklad se nepotvrdil. V této oblasti projevilo zájem pouze 65 % odsouzených.

4 Závěr

Zpracování této bakalářské práce bylo pro naši profesi cenným přínosem. V teoretické části jsme se snažili popsat penitenciární péči, a to zejména činnost sociálního pracovníka působícího na odsouzeného od samotného nástupu do výkonu trestu až po jeho propuštění. Praktická část pomohla zjistit, co je třeba zlepšit v sociální práci s odsouzenými.

Z dotazníkového šetření z pohledu nejčastěji zakroužkovaných odpovědí jako vzor vyplynul svobodný prvotrestaný odsouzený se základním vzděláním, který ve svých 33 letech neměl před nástupem do výkonu trestu zajištěné stabilní ubytování. Tento odsouzený se může v průběhu výkonu trestu odnětí svobody pod vlivem recidivisty naučit špatným návykům. A když k tomu přidáme další okolnosti (nezaměstnanost, zadlužení způsobené výkonem trestu, záznam v rejstříku trestů, sociální stigmatizaci), je velká pravděpodobnost, že se k trestné činnosti vrátí. Toto zjištění samo o sobě dává podnět k zamyšlení, ze kterého nám jasně vyplývá jako jediné možné východisko - důsledná penitenciární i postpenitenciární péče. Prioritou by mělo být začlenění těchto osob zpět do života společnosti a tím pádem výrazné snižování recidivy. Potvrzuje se nám úvodní věta bakalářské práce, že sociální práci ve věznici můžeme hodnotit jako pomoc klientovi v jeho prospěch, ale i ve prospěch společnosti.

Odsouzení využívají služeb sociálních pracovníků k řešení své nepříznivé sociální situace, zejména v oblasti se zajištěním občanských průkazů, s ubytováním i se zajištěním dalších sociálních úkonů jako je spolupráce s Probační a mediační službou, sepsání žádosti o důchod atd. Menší zájem, než bylo naším předpokladem, projeví odsouzení se zajištěním kontaktu s rodinou v případě jeho narušení a se zajištěním práce, poněvadž spoléhají na nabídku úřadu práce. Velký zájem mají odsouzení o služby sociálního kurátora po propuštění.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že nejen sociální práce ve věznici, ale celá penitenciární i postpenitenciární péče je velice potřebná a připravovat odsouzené na propuštění z výkonu trestu by mělo být hlavním cílem všech odborných zaměstnanců působících na odsouzené v rámci programu zacházení.

5 Návrh opatření

V průběhu výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení seznamováni zejména s činnostmi Probační a mediační služby a s činnostmi sociálních kurátorů. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že značná část odsouzených nezná žádné jiné sociální služby, které mohou využít po propuštění z výkonu trestu. Bylo by tedy vhodné zaměřit se na důslednější informovanost odsouzených, a to právě prostřednictvím sociálních pracovníků. Navrhujeme aktivnější spolupráci s neziskovým sektorem, například uskutečněním besed se zaměstnanci azylových domů, Charit, Armády spásy a mnoha dalších.

Podobné doporučení se týká i zlepšení spolupráce se zaměstnanci úřadu práce, kteří mohou také formou besed blíže seznámit odsouzené s aktuální politikou zaměstnanosti, s volnými místy na trhu práce a podobně.

Mezi další navržené opatření patří výraznější motivace odsouzených k řešení problémů v oblasti narušení rodinných vztahů. Je důležité, aby věděli, že se v těchto záležitostech mohou obracet na sociální pracovníci, která neprodleně informuje sociálního kurátora, který prověřuje situaci v rodině. Sociální pracovníce těžko zaznamená přerušení kontaktu s rodinou bez toho, aniž by ji odsouzený o tom sám informoval. Navrhujeme uskutečňování pravidelnějších návštěv sociálních kurátorů ve věznici, aby se mohly zavčas podchytit a řešit nastolené problémy v rodině, a nedocházelo tak k přerušení kontaktu odsouzených s rodinnými příslušníky. Pokud bude odsouzený po dobu výkonu trestu udržovat a posilovat pozitivní vazby se svými blízkými příbuznými, bude se pak také předcházet problematice se zajištěním ubytování odsouzeného po propuštění. Odsouzený, který opustí brány věznice, by měl mít zajištěné ubytování. Je to hlavní předpoklad k tomu, aby začal řádný život a nevracel se zpět do výkonu trestu odnětí svobody.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

BAJCURA, L. *Práva vězně. Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vyd. PRAHA: Grada, 1999. ISBN 80-7169-555-6

ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. 1. vyd. PLZEŇ: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0

HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. ČESKÉ BUDĚJOVICE: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. PRAHA: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4

KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vyd. PRAHA: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. PRAHA: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. PRAHA: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. [cit. 2010-04-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5#sphn>>

Sdružení pro probaci a mediaci v justici. *Ve Věznici Horní Slavkov byl zahájen Motivační program ZZ (Získej zaměstnání)* [online]. [cit. 2010-02-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.spj.cz/index.php?page=1&id=123>>

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 3. vyd. PRAHA: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. PRAHA: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3

Vězeňská služba České republiky. *Historie a vývoj Věznice Kynšperk nad Ohří* [online]. [cit. 2010-02-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-kynsperk-78/historie-1026/historie-a-vyvoj-veznice-kynsperk-nad-ohri-5860>>

Vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky

7 Seznam příloh

Příloha č.1: Metodika vedení aktivity programu zacházení (viz text – s.25)

Příloha č.2: Fotografická dokumentace ze svatby pořádané ve věznici (viz text – s. 24)

Příloha č.3: Fotografická dokumentace aktivity programu zacházení s odsouzenými
(viz text – s.25)

Příloha č.1: Metodika vedení aktivity programu zacházení

Metodika vedení „Výcvikového programu pro nezaměstnané“

Téma

Výcvikový program pro nezaměstnané.

Cíl

Vytvořit příznivé podmínky pro návrat odsouzených do občanského života. Zajistit pro odsouzené na výstupním oddělení úplnou informovanost o možnostech získání zaměstnání po propuštění z výkonu trestu, včetně praktického nácviku jednání s potencionálními zaměstnavateli.

Činnost vedoucího aktivity

Rozvíjet vědomosti a dovednosti získané ve skupině sociálně-právního poradenství. Blíže odsouzené seznámit se situací na trhu práce a s možnostmi získání zaměstnání, včetně praktického nácviku jednání s úřadem práce a následně se zaměstnavateli (např. zpracování strukturovaného životopisu, jednání se zaměstnavateli, vyplňování příslušných tiskopisů apod.).

Metoda

Tématická diskusní sezení s praktickým nácvikem.

Organizace

1. Tématická sezení probíhají 2x měsíčně.
2. Programu se zúčastní odsouzení umístění na výstupním oddělení věznice.
3. Skupina je uzavřená, nejvíce v počtu 6 odsouzených.
4. Program bude probíhat dle měsíčního plánu realizace programu zacházení s odsouzenými na kulturní místnosti výstupního oddělení ubytovny „C“.

Role vedoucího skupiny

1. Usměrnňuje dění ve skupině, stimuluje ji, řídí, učí.
2. Vede příslušnou dokumentaci.

Vedoucí aktivity: sociální pracovnice Lenka Hanušová

Náplň jednotlivých hodin při vedení výcvikového programu pro nezaměstnané:

1.hodina

Téma: Činnost spojená s jednáním na úřadě práce.

Nácvik vyplňování žádosti o zprostředkování zaměstnání a žádosti o podporu v nezaměstnanosti.

2. hodina

Téma: Jiné způsoby hledání zaměstnání pomocí agentur, hromadných sdělovacích prostředků, internetu.

Praktický nácvik - náležitosti strukturovaného životopisu.

3. hodina

Téma: Seznámení s působením jednotlivých organizací – Probační a mediační služba, projekt „Člověk v tísni“, Centrum sociálních služeb – Praha – oddělení resocializačních a reintegračních programů aj. – možnost využití jejich služeb.

4.hodina

Téma: Přehled základních služeb České pošty.

Nácvik vyplňování poštovních poukázek typu „C“ a „A“, podacích lístků, vzory správného psaní poštovních adres.

5. hodina

Téma: Dávky státní sociální podpory.

Nácvik vyplňování formulářů pro státní sociální podporu.

6. hodina

Téma: Seznámení s působením činnosti městských úřadů, sociálních kurátorů.

Nácvik vyplňování žádostí o vydání občanského průkazu a žádosti o vydání cestovního pasu.

Příloha č. 2: Fotografická dokumentace ze svatby pořádané ve věznici

Příloha č. 3: Fotografická dokumentace aktivity programu zacházení s odsouzenými

